

GOVERNMENT OF INDIA

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA

CENTRAL
ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

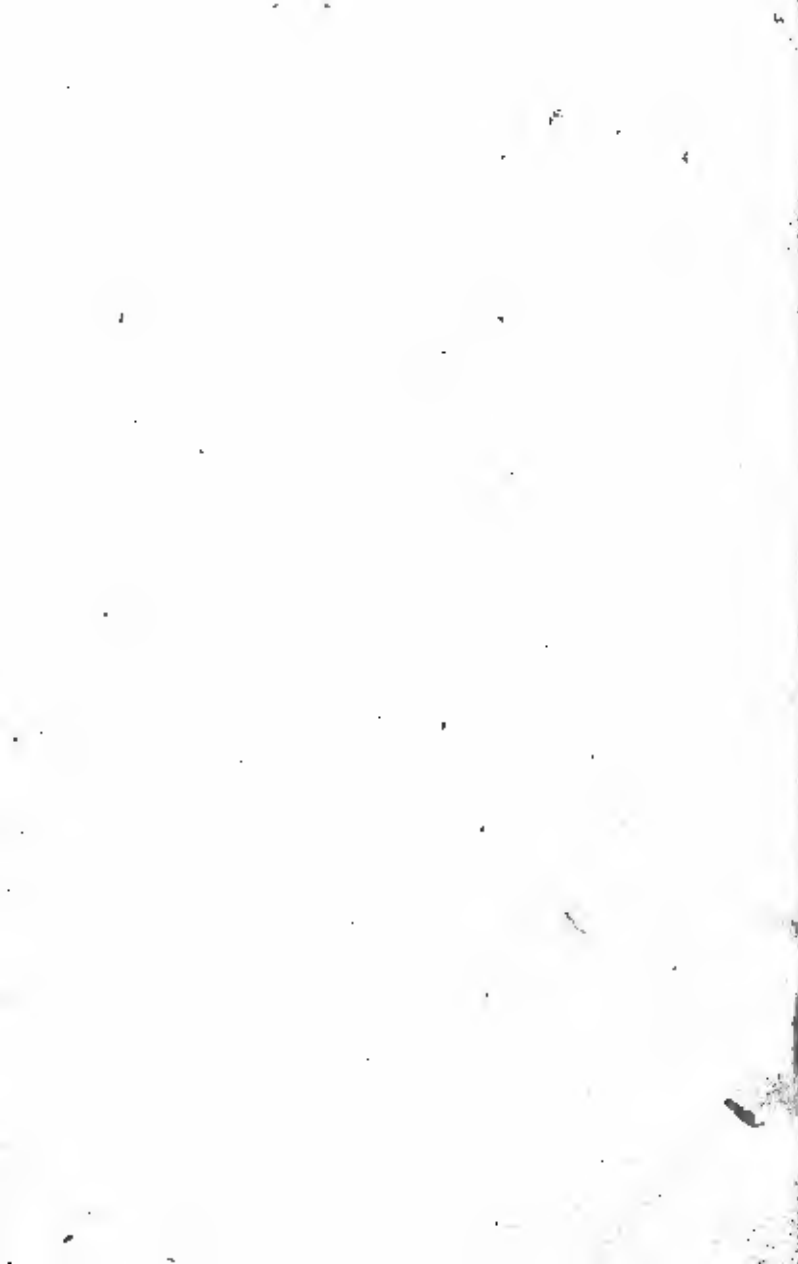
ACCESSION NO. 26669

CALL No. Sa 8 N / Bha / Gan

D.D.A. 79

26669

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO. XXI.

THE

BÂLACHARITA

OF

BHÂBA

EDITED WITH NOTES

26669 BY

T. GANAPATI SÂSTRÎ

Director of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts, 1

TRIVANDRUM.

Author's Works:—No. 5.

32842

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE.

TRIVANDRUM:

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS.

1912.

(All Rights Reserved.)

Sa8N
Bha/Gan

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 26669

Date. 15.5.57

Call No. Sa. 84/Bha/Gan

अनन्तशयनसंस्कृतग्रन्थावलिः

ग्रन्थाङ्कः २१.

बालचरितं

महाकविश्रीभासप्रणीतं

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्योद्घोषेण

त. गणपतिशास्त्रिणा

संशोधितं

लघुटिप्पण्या च संयोजितम् ।

भासनाटकश्रवणे पञ्चमम् ।

तच्च

अनन्तशयने

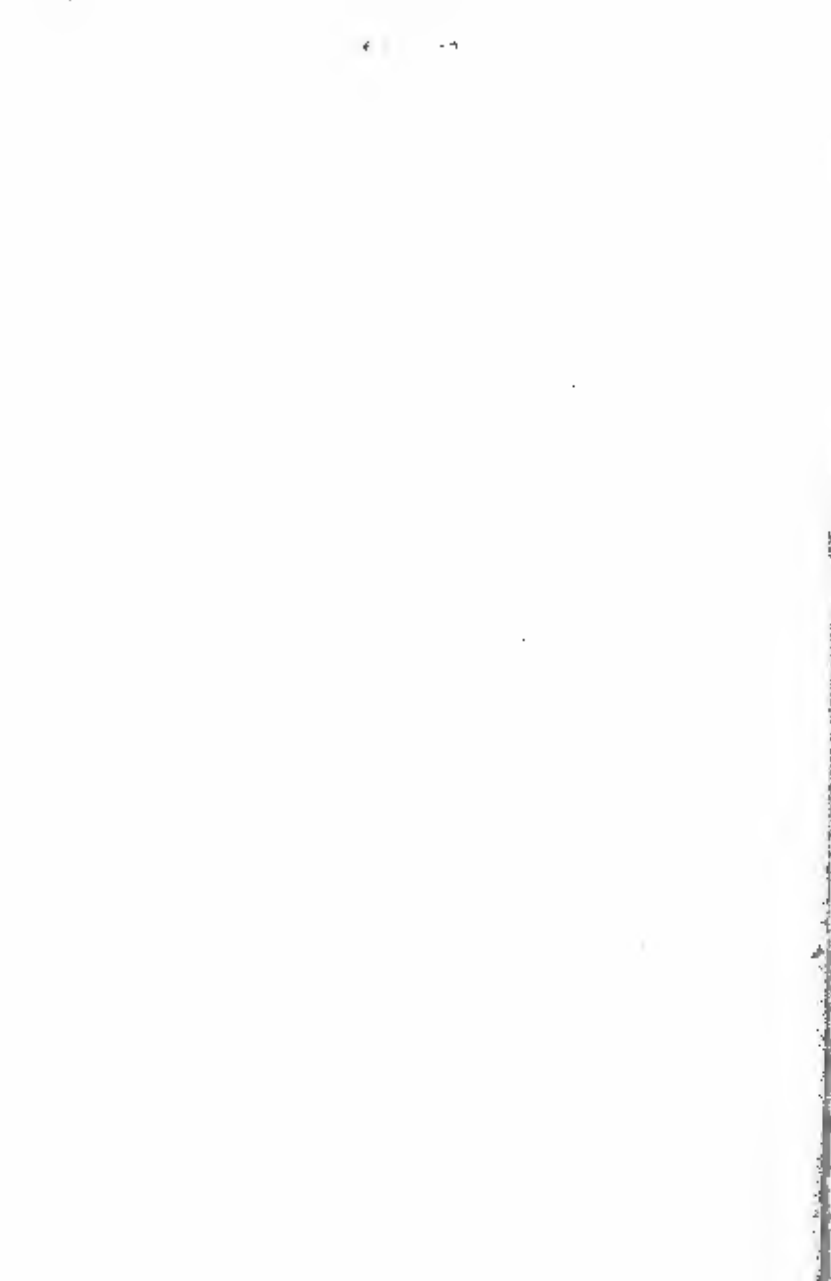
महामहिमश्रीमूलकरामवर्मकुलशेखरमहाराजशासनेन

राजकीयमुद्रणयन्त्रालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

कोलम्बाप्ताः १०८८, फैक्ताप्ताः १९१९.

PREFACE.

This is termed *Bālācharita* because it describes the feats performed by the young *Śrī* Krishna from the sucking of the life of *Pāṇḍi* to the end of taking away the vital spirit of *Kamsa*.

In the verse,

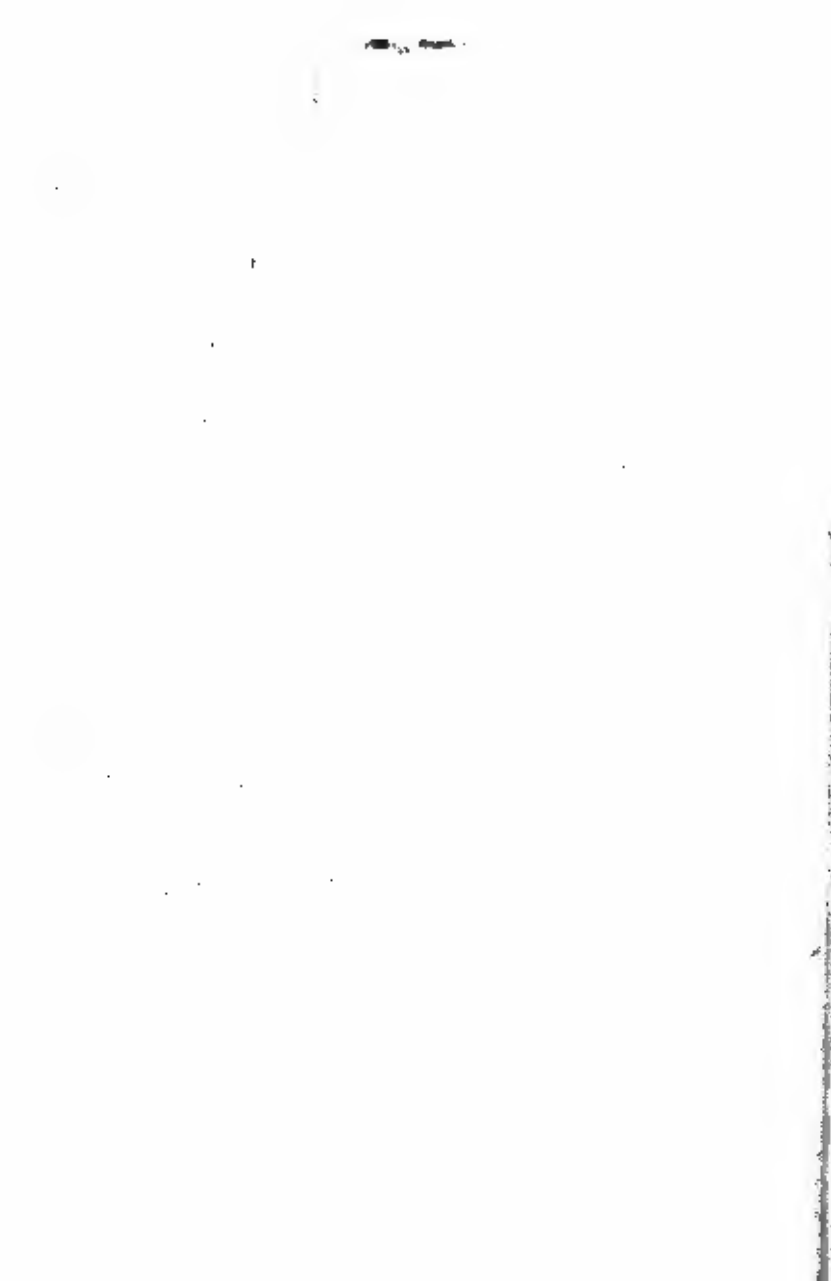
“विन्ध्यमन्दरसारेऽयं बालः पद्मदलेक्षणः ।

गर्भे यथा भूतः श्रीमानहो वैर्यं हि योषितः ॥ १२ ॥”

of the first Act the sentence “अहो वैर्यं हि योषितः” must be explained by supplying the ellipsis *वत्सा*: suggested by the word *बाला*. In so doing we have to lose the elegance of the meaning of the sentence denoted by the particle *हि* that it is a general enunciation of a case deduced from a particular one: Hence the reading should be ‘गर्भेऽनया भूतः’. ‘व’ might have been ignorantly inserted in the original manuscript by the scribe in the place of ‘व’. ‘अनया’ means ‘देवता’.

TRIVANDRUM.

T. GANAPATI SĀSTRĪ.

निवेदना ।

‘बालचरितम्’ इति बालस्य श्रीकृष्णस्य चरितं पूतनामाणचूषणादि
कंसहननान्तमत्र वर्ण्यत इति कृत्वा । मथमाह्वये

“विन्ध्यमन्दरसारोऽयं बालः पद्मदलेक्षणः ।

गर्भे यया धृतः श्रीमानहो धैर्यं हि योषितः ॥ १२ ॥”

इत्यस्मिन् पद्ये ‘यया’ इति यत्पदोपादानानुरोधात् ‘तस्या’ इत्यध्याहारेण ‘अहो
धैर्यं हि योषितः’ इति वाक्यं पूरणीयम् । एवं तु अस्य वाक्यस्य द्विगन्धस्वरस-
गम्यम् उच्चार्यसमर्थकसामान्यवाक्यरूपत्वमनाहतं स्यात् । अतो ‘गर्भेऽनया धृतः’
इति पाठः कर्तुं युक्तः । नकारस्थाने च प्रसादाद् अकारो मातृकायां छेदकेन
निवेशितः स्यात् । ‘अनया’ इत्यस्य देवमन्त्रेऽर्थः ।

अनन्तशयनम्.

त. गणपतिश्वाक्षी.

पात्राणि ।

पुरुषाः—

नारदः	=	वैश्वरिः ।
वसुदेवः	=	कृष्णस्य जनकः ।
नन्दगोपः	=	वसुदेवस्य मित्रं गोकुलाध्यक्षः ।
उग्रसेनः	=	कंसस्य पिता ।
दामोदरः सङ्कर्षणः	}	= मगवन्तौ वसुदेवभृतौ ।
गरुडः	=	विष्णोर्बाहनम् ।
शक्रः	=	तदभिमानिदेवता ।
शार्ङ्गः	=	तदभिमानिदेवता ।
शङ्खः	=	तदभिमानिदेवता ।
नन्दकः	=	तदभिमानिदेवता ।
राजा	=	सधुराधीशः ।
चाणूरः शुष्टिकः	}	= मल्लविशेषौ कंससम्बन्धिनौ ।
मटः	=	कंसस्य भृत्यो ध्रुवसेननामा ।
कान्तुकीयः	=	कंसस्य भृत्यो बालाकिनामा ।
सापः	=	द्रापाधिदेवता ।
सर्व	=	रक्षिपुरुषाः ।
कुण्डोदरः शूलः	}	= कार्त्याश्रया भृत्याः ।
नीलः		
मनोजवः		
वृद्धगोपालकः	=	कक्षिद् गोपालकः ।

दामकः	=	कश्चिद् गोपालकः ।
गोपालकः	=	दामकः ।
जरिष्टर्षमः	=	जसुरविशेषः ।
कालियः	=	यमुनाह्रदनिवासी महानागः ।

श्लेषः—

देवकी	=	कृष्णस्य जननी ।
प्रतिहारी	=	देवक्या द्वारपालिका ।
भार्गी	=	मायादारिकाया उपमाता ।
सर्षाः	=	चण्डालमुत्तथः ।
कार्त्त्याजनी	=	कंसहस्तादुत्सृज्याकाशस्थिता देवी ।
सर्षाः	=	गोप्यो घोषसुन्दर्यादथः ।
राज्यामीः	=	राज्याधिदेवता ।
प्रतिहारी	=	कंसस्य द्वारपालिका मधुकरिका ।
प्रतिहारी	=	कंसस्य द्वारपालिका यक्षोधरा ।
कौमोदकी	=	तदभिमानिदेवता ।

॥ श्रीः ॥

श्रीगणेशाय नमः

महाकविश्रीभासप्रणीतं

बालचरितम् ।

(नान्यन्ते ततः प्रविशति सूत्रधारः)

सूत्रधारः—

शङ्खक्षीरवपुः पुरा कृतयुगे नाम्ना तु नारायण-

स्नेतायां त्रिपदार्पितत्रिभुवनो विष्णुः सुवर्णप्रभः ।

दूर्वाद्यामनिभः स रावणवधे रामो युगे द्वापरे

नित्यं योऽञ्जनसज्जिभः कलियुगे वः पातु दामोदरः ॥

एवमार्यमिश्रान् विज्ञापयामि । अये किङ्कुल मयि विज्ञापन-

व्यग्रे शब्द इव श्रूयते । अङ्ग ! पश्यामि ।

(नेष्ट्ये)

अहं गगनसम्भारी ।

सूत्रधारः— भवतु, विज्ञातम् ।

पतत्यसौ पुष्पमयी च वृष्टि-

नेदन्ति तूर्याणि च देवतानाम् ।

द्रष्टुं हरिं वृष्णिकुले प्रसूत-
मभ्यागतो नारद एष तूर्णम् ॥ २ ॥

(निष्क्रान्तः)

(ततः प्रविशति नारदः)

नारदः—

अहं गगनसञ्चारी त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ।
ब्रह्मलोकादिह प्राप्तो नारदः कलहप्रियः ॥ ३ ॥

भोः ।

क्षीणेषु देवासुरविग्रहेषु
नित्यप्रशान्ते न रमेऽन्तरिक्षे ।
अहं हि वेदाध्ययनान्तरेषु
तन्त्रीश्च वैराणि च घट्टयामि ॥ ४ ॥

अपिच,

भक्तिः परा मम पितामहनाशितेषु
सर्वाणि मे बहुमतानि तपोवनानि ।
सत्यं ब्रवीमि करजाग्रहता च व्रीणा
वैराणि भीमकाठेनाः कलहाः प्रियाः मे ॥ ५ ॥

तद् भगवन्तं लोकादिमनिघनमव्ययं लोकहितार्थं कंसवधार्थं
वृष्णिकुले प्रसूतं नारायणं द्रष्टुमिहागतोऽस्मि । अये इयमव-

भवती देवकी । मायया शिशुत्वमुपागतं त्रिलोकेश्वरं प्रगृह्य
वसुदेवेन सह शनैः स्वगृहान्निष्कामति । यैषा,

लोकान्मभयकरं गुरुं सुराणां
दैत्यानां निधनकरं रयाङ्गपाणिम् ।
शोकार्तां शशिवदन्ता निशि प्रशान्ता
बाहुभ्यां गिरिमिव मन्दरं वहन्ती ॥ ६ ॥

एष एष भगवान् नारायणः,

अनन्तवीर्यः कमलायताक्षः
सुरेन्द्रनाथोऽसुरवीर्यहन्ता ।
त्रिलोककेतुर्जगतश्च कर्ता
भर्ता जनानां पुरुषः पुराणः ॥ ७ ॥

हन्तैतदुत्पन्नं कलहस्य मूलम् । यावदहमपि भगवन्तं नारा-
यणं प्रदक्षिणीकृत्य ब्रह्मलोकमेव यास्यामि । नमो भगवते
त्रैलोक्यकारणाय ।

नारायणाय नरलोकपरायणाय
लोकाननाय कमलामललोचनाय ।
शमाय रावणविरोचनपातनाय
वीराय वीर्यनिलयाय नमो वराध ॥ ८ ॥

(ततः प्रविशति वाल्मीकिः देवकी)

देवकी — (क) हृदि, पुत्रअस्स मे महापुत्रावन्तर्णं सूअ-
इस्सन्दाणि जम्मसमअस्समुब्भूदाणि महाणिमिच्छाणि पच्चवस्ती-
करअन्ती अवि कंसहृद(अ)णिसंसत्तणं चिन्तअन्ती सुहु ण
पच्चआमि मन्दभाइणी ! कर्हिणु गदो अय्यउत्तो । (परिक्रम्य
भ्रष्टो विलोक्य) अम्मो एसो अय्यउत्तो हरिसविद्धाअफुळ्ळ-
णअणो इडो एव आअच्छवि ।

(ततः प्रविशति वसुदेवः)

वसुदेवः — (सविमर्शम्) भोः! किञ्चुखल्लिदम् ।

अमति नभसि विद्युष्वण्डवातानुविद्धै-

र्नयजलदनिनादैर्भेदिनी सप्रकरपा ।

इह तु (रहसि) नूनं रक्षणार्थं प्रजाना-

मसुरसमितिहन्ता विष्णुरद्यावतीर्णः ॥ ९ ॥

(विलास्य) एषा देवकी,

अगणितपरिखेदा याति वृष्णां सुताना-

मपचयगमनार्थं सप्तमं रक्षमाणा^१ ।

(क) हा विक्र, पुत्रकस्य मे महापुत्रावन्तर्णं सूअविष्यन्ति जम्मसमयसमुद्भूतानि
महाणिमिच्छानि प्रसङ्गीकृत्यपि कंसहृदकमृदांसस्य चिन्तयन्ती सुहु न प्रत्येमि मन्दभागि-
नी ! कतु गत आर्यपुत्रः ! अम्मो एष आर्यपुत्रो हर्षविस्मयफुल्लनयन इत एवा-
गच्छति ।

बहुगुणकृतलोभा जन्मकाले निमित्तैः

सुत इति कृतसंज्ञं कंसमृत्युं वहन्ती ॥१०॥

देवकी — (उपसृष्ट) (क) जेदु अय्यउत्तो ।

वसुदेवः — देवकि ! अर्धरात्रं खलु वर्तते । प्रसुप्तो
*मधुरायां सर्वो जनः । तस्माद् यावन्न कश्चित् पश्यति, तावद्
बालं गृहीत्वापक्रामामि ।

देवकी — (ख) कर्हि अय्यउत्तो इमं णइस्सदि ।

वसुदेवः — देवकि ! सत्यं ब्रवीषि । अहमपि न जाने ।
किन्तु, एकच्छत्रच्छायां पृथिवीं समाज्ञापयति दुरात्मा कंसः ।
तत् कनु खल्वयमायुष्मान् नेतव्यो भविष्यति । अथवा
यत्र देवं विधास्यति, तत्र बालं गृहीत्वापक्रामामि ।

देवकी — (ग) अय्यउत्त ! इच्छामि दाव णं सुदिट्ठं कच्चुं ।

वसुदेवः — अयि अतिपुत्रवत्सले !

किं ब्रष्टव्यः शशाङ्कोऽयं राहोर्वदनमण्डले ।

त्वयाप्यस्य सुदृष्टस्य कंसो मृत्युर्भाविष्यति ॥११॥

(क) जयशार्दपुत्रः ।

(ख) कार्यपुत्र इमं नेष्यति ।

(ग) आर्षपुत्र ! इच्छामि तावदेनं सुदृष्टं कर्तुम् ।

देवकी—(क) सन्वहा ण भविस्सदि ।

वसुदेवः—यद् मध्याभिहितं, तत् सर्वदैवतैरभिहितं
भवतु । आनय ।

देवकी—(ख) गह्गु अय्यउत्तो ।

वसुदेवः—(गृहस्था) अहो गुरुत्वं बालस्य । साधु,

विन्ध्यमन्दरसरोऽयं बालः पद्मदलेक्षणः ।

गर्भे यया धृतः श्रीमानहो धैर्यं हि योषितः ॥ १२ ॥

देवकी ! प्रविश त्वमभ्यन्तरम् ।

देवकी—(ग) एसा गच्छामि मन्दभाआ । (निष्क्रान्ता)

वसुदेवः—एषा देवकी,

हवयेनेह तत्राङ्गैर्द्विधाभूतेव गच्छति ।

यथा नभसि तोये च चन्द्रलेखा द्विधाकृताः ॥ १३ ॥

हन्त प्रविष्टा देवकी । यावदहमपि नगरद्वारं संश्रयामि
एव भोः,

(क) सर्वथा न भविष्यति ।

(ख) गृहपार्वपुत्रः ।

(ग) एषा गच्छामि मन्दभागा ।

† 'गच्छति गुरुः शरीरं प्रापति पद्मदलेस्तुतं केतः । जीवाङ्गुलिषु केतोः प्रतिफलं
वीरमप्यय ॥' इति शाकुन्तलकोक एवम्भावोक्तिर्विदुषम् ।

प्रथमसुतविनाशजातमन्यु-

नृपतिभयाकुलितः प्रगृह्य बालम् ।

त्वरिततरभिह्व प्रयामि मार्गे

गिरिमिव मन्दरमुद्धहन् भुजाभ्याम् ॥ १४ ॥

(परिक्लम्य) इदं नगरद्वारम् । यावत् प्रविशामि । (प्रविश्य) अये
प्रसुप्तो मधुरायां सर्वो जनः । यावदपक्रामामि । (परिक्लम्य)
निष्क्रान्तोऽस्मि मधुरायाः । अहो बलवांश्चायमन्धकारः ।
सम्प्रति हि,

लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः ।

असत्पुरुषसेवेव दृष्टिर्निष्फलतां गता ॥ १५ ॥

अहो तमसः प्रसुत्वम् ।

अप्रकाशा इव दिशो वनीभूता इव हुमाः ।

मुनिविष्टस्य लोकस्य कृतो रूपविपर्ययः ॥ १६ ॥

नाहं गन्तुं समर्थः । अये दीपिकालोकः । किन्तु खलु दुरात्मा
कंसो ममापक्रमणं ज्ञात्वा दीपिकाभिः परिवृतो मां ग्रहीतुमाग-
तो भवेत् । भवत्वहमस्य दर्पप्रशमनं करोमि । (सङ्गमुत्कोशयति)
(निहत्यावलोक्य) अये न कश्चिद् दृश्यते । आ,

तमसा संवृते लोके मम मार्गमपश्यतः ।

अपक्रमणहेतोस्तु कुमारेण प्रभा कृता ॥ १७ ॥

एष मार्गः । यावदपक्कामामि । अये इयं भगवती यमुना
कालवर्षसम्पूर्णा (स)न्निहिता । अहो व्यर्थो मे परिश्रमः ।
किमिदानीं करिष्ये । भवतु, दृष्टम् ।

हमां नदीं प्राहभुजङ्गसकुलां

महोर्मिमालां मनसापि दुस्तराम् ।

भुजङ्गवेनाशु गतार्थविक्लवो

बहामि सिद्धिं यदि दैवतं स्थितम् ॥ १८ ॥

(तथा कृत्वा सविस्मयम्) हन्त द्विधा छिन्नं जलम्, इतः
स्थितम्, इतः प्रधावति । दत्तो मे भगवत्या मार्गः । यावद-
पक्कामामि । (अवतीर्थे) निष्कान्तोऽस्मि यमुनायाः । अये
हुङ्कारशब्द इव श्रूयते । व्यक्तं घोषसमीपे वर्तते मन्दभाग्यः ।
आ, अत्र च समीपघोषे मम वयस्यो नन्दगोपः प्रतिवसति ।
स खलु मया कंसाज्ञया निगलितः कशाभिहतश्च । यावत्
प्रविशामि । अथवा रात्रौ वसुदेवः प्रविष्ट इति शङ्किता गो-
पालका भविष्यन्ति । तस्मादिह न्यग्रोधपादपस्थाधस्तात्
प्रभातवेलां रजन्याः प्रतिपालयामि । भो भो न्यग्रोधदेवताः ।
यद्ययं बालो लोकहितार्थः कंसवधार्थं वृष्णिकुले प्रसूतश्चेद्,
घोषात् कश्चिदिहागच्छतु । न, न, मम वयस्यो नन्दगोप
एवागच्छतु ।

(ततः प्रविशति दारिकां गृहीत्वा नन्दगोपः)

नन्दगोपः — (सशोकम्) (क) दाकिण्! दाकिण्! किं दाणि

(क) दाकिण्! दारिके! किमिदानीं नो रोदध्वन्म्यां न कृत्वा ततो न उज्जित्वा

णो गेहलक्षि णल्लमिअ तदो णो उज्झिअ णं गच्छसि । वम्पदि
हि महिषदसम्पादवदिषं अहो बल्लिअं अन्धआळं ।

दुद्धिणविणहुजोह्मा लत्ती वट्टइ णिमीळिआकाळा ।

वम्पाउदप्पसुत्ता णीळिणिवषणा जहा गोवी ॥ १९ ॥

अज्ज हि अडुलत्ते अस्साणं कुडुम्बिणीए जघोदाए पणूदा
इअं च दाळी तवषिणी जादमत्ता एव्व ओग्गदप्पाणा पंहुत्ता ।
धुवे अस्साणं घोषण्ण उइदो इन्दयज्जो णाम उण्णुवो भविष्यदि ।
ता मां खु एदं दुक्खं गोवजणेहि अणुहूअमाणं चि मए एक्का-
इणा णिगल्लगुल्लुचळणेण इमं दाळिअं गल्लिअ 'णिग्गदो सि ।
जघोदा वि तवषिणी णैव जानादि दाळओ वा दाळिआ वा
पणूद चि मोहं गदा । दाळिए ! दाळिए ! ।

ननु गच्छसि । संप्रति हि महिषयतसंपातसदृशमहो बल्लवदन्धकारम् ।

बुद्धिनविनष्टज्योत्स्ना राजिर्वर्तते निमीळिताक्ष (रा ! शो) ।

संप्रावृतप्रसुता नीलनिवसना यथा गोपी ॥ १९ ॥

अस्य हर्षतरेऽस्माकं कुटुम्बिन्या यदोदया प्रसूतेयं च दारी तपस्विनी ज्ञात-
मात्रैवापगतप्राणा संवृता । शोऽस्माकं घोषलोचित इन्द्रयज्ञो नामोत्सवो भविष्यति ।
तद् मा स्वस्वेतद् दुःखं गोपजनैरनुभूयमानामिति मयैकाकिना निगल्लगुल्लचरणेनेमां
दारिकां प्राहयित्वा निर्गतोऽस्मि । यदोदापि तपस्विनी नैव जानाति दारको वा
दारिका वा प्रसूत इति मोहं गता । दारिके ! दारिके ! ।

* 'णिग्गदो सि' इत्यस्य स्थाने 'णिग्गद' इति पठनीये भाति । अथवा 'बल्लिअ' इत्यस्य
प्राहयित्वेत्यर्थो विवक्षणीयः, अहमर्थस्य वा प्रयोजककर्तृत्वं प्रयोजककर्तृत्वं चेत्तुभयं विवक्षणीयम् ।
वम्पविवक्षा पारमनो दारिकाग्रहणे स्वरस्यतोऽप्यस्ति सूचयितुम् ।

वसुदेवः—को नु खल्वयं रात्रौ परिवेक्ष्यति । अस्म-
त्सब्रह्मचारी खल्वयं तपस्वी ।

नन्दगोपः—(क) किं दाणि णो गेहलक्षि णळमिअ
तदो णो उज्झिअ णं गच्छसि ।

वसुदेवः—स्वरेण प्रत्यभिजानामि । मम वयस्येन नन्द-
गोपेन भवितव्यम् । यावच्छब्दापयामि । वयस्य नन्दगोप !
इतस्तावत् ।

नन्दगोपः—(समयम्) (ख) अविहा को दाणि मं पुदु-
ल्लवेण विअ षळयोगेण णन्दगोव ! णन्दगोव ! त्ति मं वहावेदि ।
किण्णु लक्खसो वा, आवु पिप्पासो वा । ईदिसीए पदिमअळ
अणीए मदळिआ दाळिआ मम हत्थे । किण्णुहु कळिण्वं ।

वसुदेवः—वयस्य नन्दगोप ! अलमन्यशङ्कया । इत-
स्तावत् ।

नन्दगोपः—(कर्म दत्ता । सावधानम्) (ग) अम्मो षळयोगेण
भट्टा वसुदेव त्ति जानामि । जाव उवषप्पिण्वं । अहव तहि
मम किं कय्यं । एदिणा कंषण लळो धअणं पुणिअ अवल्लो

(क) किमिदानीं नो गेहलक्ष्यां नरन्त्वा ततो न उज्झित्वा ननु गच्छसि ।

(ख) अविहा क इदानीं मां श्रुतपूर्वमेव स्वयोगेन नन्दगोप ! नन्दगोप ! इति मां
शब्दयति । किन्तु राहस्यो वा, उत पिप्पासो वा । ईदृश्यां प्रतिभयस्त्रयान्यां मृता दारि-
का मम हस्ते । किन्तुसल करिष्यामि ।

(ग) अम्मो स्वयोगेन भर्ता वसुदेव इति जानामि । यावदुपसर्पामि ।

कषाहि तालिअ णिअळेहि बढो छि । ता ण गमिष्यं ।
अहव धिक्खु मे णिणंभावं । मम गुणसहस्रं किदं, दुक्खे
दुक्खइ, पुहे पुहिणो होवि, तहवि पुमळामि लाअषाएणेण
किदं एकवन्धनं । जाव उवषप्पिणं । इयं दाळी । किं
कळिणं । होदु एवं दाव कळिणं । (उपसृत्याचलोक्य च । सवि-
स्मयम्) पभादा लअणी । एषो भट्टा वषुवेवो दाळअं गळ्ळिअ
छिवो । (उपसृत्य) जेदु भट्टा जेदु ।

वसुदेवः—वयस्व नन्दगोप ! अपि भगवतीभ्यो गोभ्यः
कुशलम् ।

नन्दगोपः—(क) आम् भट्टा ! कुषलं ।

वसुदेवः—अथ भवतः परिजनस्थ कुशलम् ।

नन्दगोपः—(ख) परिजनमिति । आम् भट्टा ! कुषलं ।

वसुदेवः—वयस्य ! किमिदानीं प्रच्छायते ।

अथवा तत्र मम किं कार्यम् ? एतेन कंसस्य राज्ञो वचनं श्रुत्वापराद्धः कदाभिस्ताड-
यित्वा निगलैर्वद्धोऽस्मि । तत्र गमिष्यामि । अथवा धिक् खलु मे नृशंसभावम् ।
मम गुणसहस्रं कृतं, दुःखे दुःख्यति, सुखे सुखी भवति, तथापि स्मरामि राजशास-
नेन कृतमेकवन्धनम् । यावदुपसर्प्यामि । इयं दापी । किं करिष्यामि । भक्तवेवं
तावत् करिष्यामि । प्रभाता रजनी । एष भर्ता वसुदेवो रत्नकं गृहीत्वा स्थितः ।
अयम् भर्ता अयम् ।

(क) आम् भर्तः ! कुशलम् ।

(ख) परिजनमिति । आम् भर्तः ! कुशलम् ।

नन्दगोपः—(क) भट्टा ! गतिः किञ्चि ।

वसुदेवः—मम खलु प्राणैः शापितः स्याद्, यदि सत्यं न ब्रूयात् ।

नन्दगोपः—(ख) का गई । पुणादु भट्टा । अज्ज अङ्गुल्लत्ते अङ्गाणं कुडुम्बिणी(ए), गहि गहि, तुङ्गाणं दाषीए जषोदाए पषूदा इअं च दाळी तवषिणी जादमसा एव्व ओग्गदप्पाणा वंनुत्ता । पुवे अङ्गाणं घोषण्ण उइवो इन्दयज्जो णाम उषवो भविष्यदि । ता मा खु एवं दुक्खं गोवज्जेहि मणुइअमाणं ति मए एक्काइणा णिगल्लगुल्लचल्लणेण इमं दाळिअं गङ्गिअ णिग्गदो हि । जषोदा वि तवषिणी णैव जाणादि दाळओ दाळिआ वा पषूद ति मोहं गदा ।

वसुदेवः—हन्त भोः ! न शक्यं लोकस्याधिष्ठानभूतं कृतान्तं वञ्चयितुम् । वयस्य ! काष्ठभूतं कलेवरं त्यज्यताम् ।

नन्दगोपः—(ग) न शक्नुमि भट्टा ! न शक्नुमि ।

वसुदेवः—ईदृशो लोकधर्मः । त्यज्यताम् ।

(क) भर्ता ! नास्ति किञ्चित् ।

(ख) का गतिः । शृणोतु भर्ता । अषाध्वरात्रेऽस्माकं कुटुम्बिन्या, नहि नहि, पुणाकं दास्या यद्योदया प्रसूतेयं च दारी तपस्विनी जातमग्नैवापगतप्राणा संवृत्ता । श्वोऽस्माकं घोषस्योचित इन्द्रयज्ञो नामोत्तमो भविष्यति । तद् मा खल्वेतद् दुःखं गोपजनैरनुभूयमानमिति मयैकाकिना निगल्लगुल्लचल्लणेन दासिकां प्राह्वयित्वा निर्गतोऽस्मि । यज्ञोदापि तपस्विनी नैव जानाति दारको दासिका वा प्रसूत इति मोहं गता ।

(ग) न शक्नुमि भर्ता ! न शक्नुमि ।

नन्दगोपः — (क) जं भट्टा आणवेदि । दाळिए ! दाळिए !
(इति ऐदिति)

वसुदेवः — वयस्य ! अलमलं रुदितेन । उत्तिष्ठोत्तिष्ठ ।

नन्दगोपः — (संघो हृत्लोपगन्ध) (ख) जेदु भट्टा । इमिणा दा-
वजणेण किं कसच्चं ।

वसुदेवः — वयस्य ! ननु त्वमपि जानासि दुरात्मना
कंसेन मम षट् पुत्रा निधनमुपानीता इति ।

नन्दगोपः — (ग) जाणामि भट्टा ! जाणामि ।

वसुदेवः — तत् सप्तमोऽयं दीर्घायुः । नास्ति मम पुत्रेषु
भान्यम् । तव भान्याज्जीवितुं गृह्यताम् ।

नन्दगोपः — (घ) भाआमि भट्टा ! भाआमि । जदि कंषो
ळाआ पुणादि—वसुदेवण्व दाळओ नन्दगोवण्व हत्थे णाषो
णिवित्थत्तो चि, किं बहुणा, गदं एव्व मे वीषं ।

(क) यद् भर्ताज्ञापयति । दारिके! दारिके! ।

(ख) जयतु भर्ता । अनेन दासजनेन किं कर्तव्यम् ।

(ग) जानामि भर्ता! जानामि ।

(घ) विमेमि भर्ता! विमेमि । यदि कंसे राजा हृणोति—वसुदेवस्य दास-
को नन्दगोपस्य हस्ते न्यासो निक्षिप्त इति, किं बहुना, गतमेव मे वीर्यम् ।

वसुदेवः—(आत्मगतम्) हन्त विपन्नं कार्यम् । उक्तज्ञाः
सल्लु नृशंसाः । तदेवं कथयामि । (प्रकाशम्) वयस्य नन्द-
गोप !

यद्यस्मि भवतः किञ्चिन्मया पूर्वकृतं भवेत् ।

तस्य प्रत्युपकारस्य कालस्ते समुपागतः ॥ १० ॥

नन्दगोपः—(क) किं किं पशुवकाळं त्ति । जदि कंधो
वा होदु, कंधष्य पिदा उग्गषेणो वा होदु । आणेदु भट्टा
दाळअं ।

वसुदेवः—वयस्य ! गृह्यताम् ।

नन्दगोपः—(ख) भट्टा ! अचोविस्वदक्षि, मदळिआ दा-
ळिआ गहीदा । मुहुचअं पडिआळेदु भट्टा । जाव जमुणाह-
(ळं!ळअं) गम्भिअ चोक्खं कळेमि ।

वसुदेवः—वयस्य ! बोषवासात् प्रकृत्या शुचिरेव भवान् ।

नन्दगोपः—(ग) तेण हि अद्दसाणं बोषष्य उइसं पशुणा
चोक्खं कळेमि ।

(क) किं किं प्रत्युपकार इति । यदि कंसो वा भवतु, कंसस्य पितोऽपसेनो वा
भवतु । आनयतु भर्ता दारकम् ।

(ख) भर्तः ! अशौचितोऽस्मि, मृता दारिका गृहीता । मुहुर्लोकं प्रतिपाठयतु
भर्ता, पावद् यमुनाहर्दं गत्वा शौचं करोमि ।

(ग) तेन कस्माकं बोषयौचितं पशुना शौचं करोमि ।

वसुदेवः — कोऽत्र दोषः । कियतां शौचम् ।

नन्दगोपः — (क) जं भट्टा आणवेदि । (तथा कुर्वन् सविस्मयम्)
अच्छलीअं अच्छलीअं भट्टा ! अच्छलीअं । पङ्कूणि मग्गमाणण्व
वळणीं भिन्दिअ जुगप्पमाणा वळिळवाळा उट्ठिदा ।

वसुदेवः — बालस्यैव प्रभावः । कियतां शौचम् ।

नन्दगोपः — (ख) भट्टा ! तह । (तथा हृत्लोपसृत्य) भट्टा !
अयमस्मि ।

वसुदेवः — गृह्यताम् ।

नन्दगोपः — (ग) भट्टा ! अविदुब्धळा मे बाहा मन्दळप-
दिपं बालअं गळ्ळिदुं ण वमत्था ।

वसुदेवः — वयस्य ! महाबलपराक्रमः खलु भवान् ।

नन्दगोपः — (घ) पुणावु भट्टा मम वळ(पळ)ळमं । पन्दा-
ळिअमाणे वषमे विङ्गं गळ्ळिअ सोचेमि । पङ्कूणिसग्गाणि भण्ड-
वअडआणि आषट्ठआमि । ईदिषो द्वाणि अहं दाळअं गळ्ळिउं
ण वमत्थो स्मि ।

(क) यद् भर्ताज्ञापयति । आश्चर्यमाश्चर्यं भर्तः ! आश्चर्यम् । पांसून् मार्गयतो
धरणीं मित्वा युगप्रमाणा सञ्चिखारोत्थिता ।

(ख) भर्तः ! तथा । भर्तः ! अयमस्मि ।

(ग) भर्तः ! अतिदुर्बलौ मे बाहू मन्दरसदृशं बालकं ग्रहीतुं न समर्थौ ।

(घ) शृणोतु भर्ता मम बलपराक्रमम् । सम्यग्प्रमाणे वृषमे शृङ्गं गृहीत्वा

(ततः प्रविशन्ति पञ्चायुधानि गरुडश्च)

गरुडः—

अहं सुपर्णो गरुडो महाजयः
 शार्ङ्गायुधस्यास्य रथो ध्वजश्च ।
 पुरा हि देवासुरविग्रहेषु
 बहामि भो विष्णुबलेन विष्णुम् ॥ २१ ॥

चक्रः—

चक्रोऽस्मि कृष्णस्य करान्नशोभी
 मध्याह्नसूर्यप्रतिभोऽग्रतेजाः ।
 त्रिविक्रमे धामृतमन्थने च
 मया हता दानवदैत्यसङ्घाः ॥ २२ ॥

शार्ङ्गः—

शार्ङ्गेऽस्मि विष्णुकरलग्नसुवृत्तमध्या
 स्मी विग्रहात् पुरुषवीर्यबलातिदर्पा ।
 यत्स्यार्थमाहवमुखेषु मयारिसङ्घाः
 प्रकल्लनागरथवाजिनराः प्रभङ्गाः(?) ॥ २३ ॥

मीचयामि । पङ्कनिमग्नान् माण्डसकटकान् आघट्टयामि । ईदृश इदानीमहं दारकं
 प्रहीतुं न समर्थोऽस्मि ।

‡ चक्र इति तदभिमानिदेवामिग्रार्थं पुस्तकम् । एषं शार्ङ्गं इति । * यत्स्यार्थमिति
 यस्य विष्णोरर्थे इत्यर्थः । एवमुक्तं यदर्थमिति समाक्षेपेन भाष्यम् । 'यत्स्यार्थं आहवमुखेषु' इत्येव
 वा शब्दे भवेत् । एवञ्च पृथार्थं तत्पदार्थेभ्यो न ।

कौमोदकी —

कौमोदकी नाम हरेर्गदाह-

माज्ञायशात् (प्राक्) सस्यू प्रमथ्य ।

मया हतानां युधि दानवानां

प्रपीडितं शोणितनिम्नगासु ॥ २४ ॥

शङ्खः —

(शङ्खोऽहमस्मि) क्षीरोवाद् विष्णुना स्थयमुद्धतः ।

मम शब्देन नश्यन्ति युद्धे ते देवशत्रवः ॥ २५ ॥

नन्दकः —

नन्दकोऽहं न मे कश्चित् सङ्ग्रामेष्वपराद्धमुखः ।

गच्छामि स्मृतमात्रेण विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ २६ ॥

†(हाचि)कः —

चक्रशार्ङ्गगदाशङ्खनन्दका दैत्यमर्दनाः ।

वासुदेवस्य कार्यार्थं प्राप्ताः पारिषदा वयम् ॥ २७ ॥

तस्मादागम्यताम् । वयमपि मनुष्यलोकमवतीर्णस्थ भगवतो
विष्णोर्बालघरितमनुचरितुं गोपालकत्रेषप्रच्छन्ना घोषमेवावतरि-
ष्यामः ।

सर्वे — तथास्तु । (विष्णुमुपसिंघताः)

† 'प्रपीडितम्' इति वा पाठः संभ. व्युत्पे. । † भागस्वाप्रवेशेन सप्पारलोकने
लेखकप्रसादायाहमेव ।

वसुदेवः — वयस्य ! बाल एव नमस्यताम् ।

नन्दगोपः — (क) भट्टा ! तद् । छाअदाळअ ! ण मो वे
णमो वे । ही, (विहळ होहि दूरत्तणय्येव अत्ताणं णिळ्याभेभि?)†
गोपजणण्ण तुमं गळ्ळिवुं को बळपळक्कमो ।

(दा/ब)कः — नमो भगवते नारायणाय । भगवन् । महा-
विष्णो !

कार्याप्यकार्याप्य(खिला)मराणां
त्वया भविष्यन्ति ब(ल/ला)भि लोके ।
तस्माज्जनस्यास्य लघुत्वयोगात्
कुर्व प्रसारं यदुर्वशकेतो ! ॥ २८ ॥

वसुदेवः — गृह्यताम् ।

नन्दगोपः — (ल) जं भट्टा आणवेदि । (गृह्णाति)

वसुदेवः — वयस्य ! प्रभाता रजनी । प्रतिनिवर्तता भवान् ।

(क) भर्तः । तथा । राजक्षारणां नमस्ते नमस्ते । ही, (दि....?) गोपजनस्य
एव ग्राहीतुं को बलपराक्रमः ।

(ख) यद् भर्ताहापयति ।

† चतुर्वेदान्तर्गतस्य काव्यस्य स्थाने 'अदिहळ होहि । जरत्तिणम्मिअ भराणं णिळ्या-
भेदि' इति पाठः स्वादिनि भाति । 'अस्तिरुज्जुअ । जरत्तुणमिवायानं तिर्वाअ' इति च
संस्कृतम् ।

नन्दगोपः — (क) अञ्छलीअं अञ्छलीअं भट्टा! अञ्छली-
अं । इमे बन्धणे पडिदे ।

वसुदेवः — सर्वमेतत् कुमारस्य प्रभावः । प्रतिनिवर्ततां
भवान् ।

नन्दगोपः — (ख) जं भट्टा आणवेदि ।

वसुदेवः — अथवा एहि तावत् ।

नन्दगोपः — (ग) भट्टा ! अअस्मि ।

वसुदेवः —

जामे मित्तं वत्सलं त्यां प्रकृत्या

जेहोऽप्यस्मिन्नर्थ्यते रुद्धभावः ।

अस्मिन् काले दग्धभूयिष्ठशेषं

न्यस्तं क्षीजं रक्षितुं यावदानाम् ॥ २९ ॥

कुमारस्य किं करिष्यति भवान् ।

नन्दगोपः — (घ) धुणावु भट्टा । एकण्वि गेहे गच्छिअ
क्षीरं पिबइ, अण्णण्वि गेहे गच्छिअ दधिं मक्खइ । अपरण्वि

(क) आश्चर्यमाश्चर्यं भर्ताः । आश्चर्यम् । इमे बन्धने पतिते ।

(ख) यद् भर्ताज्ञापयति ।

(ग) भर्ताः । अयमस्मि ।

(घ) शृणोतु भर्ता । एकस्मिन् गेहे गत्वा क्षीरं पिबति । अन्यस्मिन् गेहे

गेहे गच्छिअ णवणीदं गिळइ । अण्णण्णि गेहे गच्छिअ पाअसं
मुअइ । इवळण्णि गेहे गच्छिअ तक्कयटं पळोअदि । किं बहुणा,
अस्माकं घोषण्व पदी होइ ।

वसुदेवः— एवमस्तु । प्रतिनिवर्ततां भवान् ।

नन्दगोपः—(क) जं भट्टा आणवेदि । (निष्क्रान्तः)

वसुदेवः—ननु निर्गतो नन्दगोपः । यावदहमपि मधुरा-
मेव यास्यामि । (परिक्रम्य) रुदितशब्द इव श्रूयते । किमुल्लु
कंसभयात् प्रतिनिवृत्तो नन्दगोपः । (परिक्रम्य) अये प्रत्याग-
तप्राणेयं वारिका । यावदिमां गृहीत्वा देवक्या हस्ते निक्षिप्य
पुरात्मानं कंसं वञ्चयामि । (गृहीत्वा) अहो गुरुत्वमस्याः ।
एतदपि कुमारात् किञ्चिदन्तरं महद् भूतम् । यावदपक्रामामि ।
अये इयं भगवती यमुना तथैव स्थिता । यावदपक्रामामि ।
निष्क्रान्तोऽस्मि यमुनायाः । एतन्नगरद्वारम् । तथैव प्रसुप्तो
मधुरायां सर्वो जनः । यावत् प्रविशामि । (प्रविश्य) इयं स्वल्प
पुरात्मनः कंसस्य गृहं ज्येष्ठाश्रितमिव दृश्यते । इवमस्मदीयं
गृहं श्रियारूढमिव दृश्यते । यावदहमप्यन्तःपुरं प्रविश्य देवकीं
समाश्वासयामि । ईश्वराः स्वस्ति कुर्वन्तु । (निष्क्रान्तः)

प्रथमोऽङ्कः ।

गत्वा दधि भक्षयति । अपरास्मिन् गेहे गत्वा नवनीतं गिळति । अन्यस्मिन् गेहे
गत्वा पायसं मुञ्चे । इतरास्मिन् गेहे गत्वा तक्कयटं प्रलोकते । किं बहुना, अस्माकं
गोपस्य पतिर्भवति ।

(क) गद् भर्ताज्ञापयति ।

अथ द्वितीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशन्ति कण्ठाकल्युषतयः)

सर्वाः — (क) आअच्छ भट्टा ! आअच्छ । अह्माणं क-
ण्णाणं तुए सह विवाहो हो(दिवु) ।

(ततः प्रविशति राजा)

राजा — भोः ! किमुल्लस्विदस् ।

थन्मेदिनी प्रचलिता पतिताग्रहर्म्या
सन्तारनौरिब विक्कीर्णमहोर्म्मिमाला ।

सेव्यैः प्रधामगुणकर्मफलैर्दिभिचैः

किं वाप्रतो व्यसनमन्युवयो नु तन्मे ॥ १ ॥

सर्वाः — (ख) आअच्छ भट्टा ! आअच्छ । अह्माणं कण्ण-
आणं तुए सह विवाहो हो(दिवु) ।

राजा —

यस्मान्न रक्षिपुरुषाः प्रचरन्ति केचिद्

यस्मान्न वीपकधराः प्रमवाक्षरन्ति ।

(क) आअच्छ भर्तः ! आअच्छ । अस्माकं कन्यानां त्वया सह विवाहो
भवतु ।

(ख) आअच्छ भर्तः ! आअच्छ । अस्माकं कन्याकानां त्वया सह विवाहो
भवतु ।

तस्मादिमा मम गृहं समनुप्रविष्टा

नीलोत्पलाञ्जननिभा भयदाः श्वपाक्यः ॥ १ ॥

सर्वाः — (क) आअच्छ भट्टा ! आअच्छ । अस्माकं कण्ठ-
आणं त्वय सह विवाहो होतु ।

राजा — अहो सृष्टाः खल्वेताश्चण्डालयुवतयः —

क्रोधेन नश्यति सदा मम शत्रुपक्षः

सूर्यः शशी हुतवहश्च वशे स्थिता मे ।

योऽहं यमस्य च यमो भयदो भयस्य

तं मापवादवचनैः परिधर्वयन्ति ॥ १ ॥

सर्वाः — (ख) आअच्छ भट्टा ! आअच्छ ।

राजा — आ अवध्वंसाः । कथं सहसैव नष्टाः । यावदि-
दानीमभ्यन्तरमेव प्रविशामि ।

(ततः प्रविशति शापः)

शापः — हं, केदानीं प्रविशसि । इदं खलु मम गृहं
संवृत्तम् ।

राजा —

कोऽयं त्रिनिष्पसति गर्भगृहं विगाह्य †

उत्कां प्रगृह्य सहसाञ्जनराशिवर्णः ।

(क) आअच्छ भर्ता ! आअच्छ । अस्माकं कण्ठकानां त्वया सह विवाहो
भवतु ।

(ख) आअच्छ भर्ता ! आअच्छ ।

† अत्र विवशिता दृश्यते ।

भीमोग्र(दष्ट?दंष्ट्र)वदनो ह्यहिपिङ्गलाक्षः

क्रोधो महेश्वरमुखादिव गां प्रपन्नः ॥ ४ ॥

को भवान् ।

शापः— किं न जानीषे माम् । अहं खलु मधुकस्य ऋषेः
शापो वज्रबाहुर्नाम ।

स्मशानमध्यावहभागतोऽस्मि

चण्डालवेषेण विरूपचण्डम् ।

कपालमालातिथिचित्रवेषः

कंसस्य राज्ञो हृदयं प्रवेष्टुम् ॥ ५ ॥

कंसः— असम्भाव्यमर्थं प्रार्थयसि ।

सौवर्णकान्ततरकन्दरकूटकुञ्जं

मेवं न कम्पयति वायसपक्षबातः ।

हास्योऽसि भोः ! समकरक्षुभितोर्मिमालं

पातुं य इच्छसि कराञ्जलिन्ता समुद्रम् ॥ ६ ॥

शापः— काले हास्यसि ।

राजा— हं, कथं सहसैव नष्टः । यावदहमपि शय-
नमुपगम्य नयनव्याक्षेपं करोमि । (स्वपिति)

शापः— अये प्रसुप्तः । अलक्ष्मि ! खलति ! कालरात्रि !
महानिद्रे ! पिङ्गलाक्षि ! तदागम्यतामभ्यन्तरं प्रविशामः ।

सर्वाः—(क) एवं होतु ।

(प्रविश्य)

राजश्रीः—न खलु प्रवेष्टव्यम् ।

शापः—का भवती ।

श्रीः—किं मां न जानीषे । अहं खल्वस्य लक्ष्मीः ।

शापः—एवम् । राजश्रीः । अपक्रामतु भवती । इदं खलु मम गृहं संवृतम् ।

श्रीः—हं,

लङ्कोपमं मम गृहं नविचिन्त्य मूढ !

कस्याश्रयाद् विशसि मामवधूय रात्रौ ।

किं भाषितेन बहुना न च शक्यमेतद्

द्रष्टुं प्रवेष्टुमिह[†] तेऽद्य मयाभिजुष्टम् ॥ ७ ॥

शापः—भगवति । पद्मालये ! अपक्रामतु किल कंसहारी-
रात् । त्रिष्टुराज्ञापयति ।

श्रीः—कथं त्रिष्टुराज्ञापयतीति भोः ! कष्टम् ।

न चाहं विरसंवासात् त्यक्तुं शक्नोमि पार्थिवम् ।

बलवान् गुणसङ्गाहो दृढं तपति मामयम् ॥ ८ ॥

(क) एवं भवतु ।

† नविचिन्त्येति नद्यब्दसमासः ।

† 'इह' इत्यास्य स्थाने 'अपि' इति स्वात् ।

भवतु । अनतिक्रमणीया विष्णोराज्ञा । तस्मादहमपि विष्णुस-
काशमेव यास्यामि । (निष्क्रान्ता)

शापः — अपक्रान्ता राजश्रीः । हन्तेदानीमिवमस्माकमा-
वासः संवृत्तः । अलक्ष्मि ! खलति ! कालरात्रि ! महानिद्रे !
पिङ्गलाक्षि ! अभ्यन्तरं प्रविश्य स्वजातिसदृशी कीडा कियताम् ।

सर्वाः — (क) अञ्जप्यहुवि अवणीवधम्मचारित्तो होहि ।

शापः —

परिष्वजामि गाढं त्वां नित्याधर्मपरायणम् ।

प्राप्नोमि मुनिशापस्त्वानधिराभाशमेष्यसि ॥ ९ ॥

(अन्तर्हितः)

(प्रविश्य)

प्रतिहारी — (ख) जेतुं भट्टा ।

राजा — ह ।

प्रतिहारी — (ग) भट्टा ! जसोधरा खु अहं ।

राजा — यशोधरे ! किं त्वया मातङ्गीजनप्रवेशे न दृष्टः ।

(क) अष्टममूल्यपनीतधर्मचारित्रो भव ।

(ख) जयतु सर्वा ।

(ग) सर्वाः ! यशोधरा स्वत्वहम् ।

प्रतिहारी — (क) हं मादङ्गिजणत्ति । णिच्चं भट्टिपादमूले
वत्तमाणस्स व जणस्स इह प्पवेसो दुल्लहो, किं उण मादङ्गि-
जणस्स ।

राजा — किं स्वप्नो नु मयानुभूतः । यशोधरे । गच्छ ।
बालाकिः काञ्चुकीयः प्रवेश्यताम् ।

प्रतिहारी — (ख) जं भट्टा आणवेदि । (निष्क्रान्ता)

(गतः प्रविशति काञ्चुकीयः)

काञ्चुकीयः — जयतु महाराजः ।

राजा — आर्य ! बालाके ! प्र(वे ?)ष्ट्यौ सावत्सरिकपुरो-
हितौ — अद्य रात्रौ वातोऽज्ञानभूमिकम्पोल्कापाता वैवत-
(प्रमाण ?)प्रतिभासिताः किमर्थमिति ।

काञ्चुकीयः — "महाराज ! सावत्सरिकपुरोहितौ विशापयतः ।

राजा — किमिति ।

काञ्चुकीयः — श्रूयताम् ।

भूतं नभस्तलनिवासि नरेन्द्र ! नित्यं
कार्यान्तरेण नरलोकमिह प्रपन्नम् ।

(क) इ मत्तज्जीवन इति । नित्यं भर्तृपादमूले वर्तमानस्यैव जनस्येह प्रवेशो
दुर्लभः, किं पुनर्मानङ्गीजनस्य ।

(ख) यद् भर्ताज्ञापयति ।

आकाशदुन्दुभिरवैः समहीप्रकम्पै-

स्तस्यैष जन्मनि विशेषकरो विकारः ॥ १० ॥

राजा —

कस्मिन्नाते सशैलेन्द्रा कम्पितेयं वसुन्धरा ।

शायतां कस्य * (पुत्रेति ?) किं वा जन्मप्रयोजनम् ॥ ११ ॥

इति ।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महाराजः । (निष्कम्प प्रविश्य)
जयतु महाराजः । " (अनृतं नाभिहितपूर्वं मया । भवतो
भूलवर्गपरिवृताया धात्री हस्ते दृष्टा सा ?)

राजा — अथवा ग्राह्यणयच्चनमनृतमपि सत्वं पश्यामि ।
गच्छ, वसुदेवस्तावदाहूयताम् ।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महाराजः । (निष्क्रान्तः)

राजा — धर्मशीलः सत्यवादी वसुदेवः । अथ तु मम
समीपेऽनृतं न प्रवीति । भवतु, श्रोण्यामस्तावत् ।

* 'पुत्रोऽभूत्' इति स्थानम् ।

† कस्य धनुरेवान्तर्गतस्य वाक्यस्य स्यादे एव पाठः कर्तव्यो भाति —

“ भद्रिण्या देवक्या वारिका प्रसूता ।

राजा — अपि तस्यधुः ।

काञ्चुकीयः — महाराज! अनृतं नाभिहितपूर्वं मया । भूलवर्गपरिवृताया धात्र्या
हस्ते दृष्टा सा । ” इति ।

(ततः प्रविशति वसुदेवः)

वसुदेवः—

वर्णां सुतानां समुत्थं नाशं
बह्विधं शोककृशं शरीरम् ।

आह्वयमानोऽकरुणेन राज्ञा
गच्छाम्यहं भृत्य इवास्वतन्त्रः ॥ १२ ॥

मोः ! एवंविधा लोकवृत्तिः ।

स्मरतापि भयं राजा भयं नस्मरतापि वा ।
उभाभ्यामपि गन्तव्यो मयादप्यभयादपि ॥ १३ ॥

(वपुःस्थले) शौरसेनीमातः ! आस्यसे ।

राजा — यादधीमातः ! आस्यताम् ।

वसुदेवः—वाक्यम् । (उपविश्य) शौरसेनीमातः ! किमर्थं
वयमाहूताः ।

राजा — यादधीमातः ! प्रसूतवतीः किल देवकी ।

वसुदेवः — अथकिम्, प्रसूतवती ।

राजा — किं प्रसूतम् ।

वसुदेवः — (आत्मगतम्) मयापि नामानृतं वक्तव्यं भवि-
ष्यति । अथवा कुमाररक्षणार्थमनृतमपि सत्यं पश्यामि । कि-
मिदानीं करिष्ये । भवतु, दृष्टम् । (प्रकाशम्) वारिका प्रसूता
तया ।

राजा —

वारिका वा कुमारो वा हन्तव्यः सर्वथा मया ।

दैवं पुरुषकारेण यश्चायिष्याम्यहं धुवम् ॥ १४ ॥

(पविश्य)

प्रतिहारी — (क) जेतुं भट्टा । अस्माकं भट्टिणी विष्णवे-
दि — दारिअसि बाळेसि अ करीअतु किळ महाराएण अणु-
कोसो ।

वसुदेवः — शौरसेनीमातः ! क्रियतां तपस्विन्या देवक्या
यावन्मया । दारिकासु स्त्रीणामधिकतरः कोहो भवति ।

राजा — किं भवान् स्मरति समयम् ।

मधुकस्य ऋषेः शापं श्रुत्वा मे समयस्तदा ।

देवक्या धारितान् गर्मान् दास्यामीति य(वा?धा) कृतः ॥१५॥

वसुदेवः — समय इति । एष न व्याहरामि ।

प्रतिहारी — (ख) भट्टा ! किं स्ति अस्माकं भट्टिणीए णिवे-
दिदव्वं ।

राजा — यशोधरे ! उच्यतां देवक्याः — न युक्तमिदानीं
निर्वन्धमभिधातुम् । अन्यत् प्रियतरं करिष्यामीति ।

(क) जयतु मर्ता । अस्माकं भट्टिनी विज्ञापयति — दारिकेति बाळेति च
क्रियतां किळ महाराजेनालुकोशः ।

(ख) भर्ता ! किमित्यस्माकं भट्टिण्यै मित्रेद्रवितव्यम् ।

प्रतिहारी — (क) जं भट्टा आणवेदि ।

राजा — यशोधरे ! एवं क्रियताम् ।

प्रतिहारी — (ख) सुहं पविसतु किळ भट्टा ।

वसुदेवः — विविक्तमिच्छता मयापि नाम परापत्यं निध-
नमुपनेतव्यं भवति । किमुखलु कुमारमेवानीय प्रयच्छामि ।
अथवा,

दारिकेयं मृता पूर्वं पुनरेव समुत्थिता ।

अस्य बालस्य माहात्म्यान्मेषा बधमवाप्स्यति ॥ १६ ॥

यावदहमपि देवकी समाश्वासयामि । (निष्क्रान्तः)

राजा — यशोधरे ! प्रवेश्यतां सा दारिका ।

प्रतिहारी — (ग) जं भट्टा आणवेदि । (निष्क्रान्ता)

(ततः प्रविशति दारिकां गृहीत्वा भ्रात्री रक्षिपुत्राद्यम्)

सर्वे — (घ) सणिअं सणिअं अय्या । इदं मज्झमदुवाळं ।

पविसतु अय्या ।

भ्रात्री — (प्रविश्य) (ङ) जेतु भट्टा । इअं दारिआ अस्सेहि
चिरप्पहुदि रक्खिवा ।

(क) यद् भर्ताज्ञापयति ।

(ख) सुहं प्रविशतु किळ भर्ता ।

(ग) यद् भर्ताज्ञापयति ।

(घ) शनैः शनैरार्या । इदं मध्यमद्वारम् । प्रविशन्त्यार्या ।

(ङ) जयतु भर्ता । इयं दारिकास्माभिश्चिरात् प्रभृति रक्षिता ।

राजा — अहो राजदर्शनीयेयं द्वारिका । मयापि नाम स्त्रीवधः कर्तव्यो भवति ।

भात्री — (क) सणिअं सणिअं भट्टा ! ।

राजा — इयं कंसशिला । यावत् साहसमनुष्ठास्यामि ।

अयं हि सप्तमो गर्भं ऋषिशापणलोत्थितः ।

अस्मिन् नाशं गते गर्भे मम शान्तिर्भविष्यति ॥ १७ ॥

(गृहीत्वा मङ्गल्यं) अये,

दकाक्षपतितो भूमावेकांशाद् दिवमुन्नतः ।

मां निहन्तुमिहोद्भूतः करैः शस्त्रसमुज्ज्वलैः ॥ १८ ॥

अये इयमिवानी,

तीक्ष्णाग्रं शूलमालम्ब्य रौद्रवेपेण जुम्भते ।

विनाशकाले सम्प्राप्ते कालरात्रिरिवोत्थिता ॥ १९ ॥

(ततः प्रविशति ईकार्यायनी सपरिवारा)

कार्यायनी —

सुम्भं निसुम्भं महिषं च हत्वा

कृत्वा सुरा(णां)नाहतशत्रुपक्षान् ।

(फ) शनैः शनैः मर्तेः । ।

§ हतस्य शूनाशुभस्य कर्म कालं, तद् व्यायचति प्रापयतीति कर्तारि ल्युट् । शिखाश्च
कोप् । पुण्यपापकलदात्रोत्तरैः । शोणहृत्कार्यं शर्मो कार्यायनीशब्दः ।

अहं प्रसूता वसुदेवदर्शो

कार्त्तवीर्यनी कंसकुलक्षयाय ॥ २० ॥

कुण्डोदरः —

कुण्डोदरोऽहमजितो रणभण्डकर्मा

देव्याः प्रसूतिजनितोऽग्रमहानिनादः ।

शीघ्रं प्रयामि गगनाववन्ती विशाला

दृष्टान् जिघांसुरसुरानसिर्वीर्यवर्षान् ॥ २१ ॥

शूलः —

शूलोऽस्मि भूतमिह भूमितले प्रपन्नो

देव्याः प्रसादजनितोऽज्वलश्चारुवेषः ।

कंसं निहृत्य समरे परिकर्षयामि

तं पादपं जलनिधेरिव कार्ष्णिकेयः ॥ २२ ॥

नीलः —

अहं हि नीलः कलहस्य कर्ता

सङ्ग्रामशूरो नपराङ्मुखश्च ।

निहन्मि कंसं युधि दुर्विनीतं

क्रौञ्चं यथा शक्तिधरः प्रकृष्टः ॥ २३ ॥

मनोजवः—

मनोजवो मारुततुल्यवेगो

वेव्यास्तु कार्यार्थमिहोपयातः ।

*करोमि सङ्ग्रामशिरःसु दैत्यान्

वह्निर्नलानां निलयं यथैव ॥ २४ ॥

कात्यायनी—कुण्डोदर! †शङ्कुकर्ण! महानील! मनोजव!

तदागम्यताम् । भगवतो त्रिष्णोर्बालचरितमनुभूयितुं गोपाल-
कवेषप्रच्छन्ना घोषमेवात्रतरिष्यामः ।

सर्वे—यवाज्ञापयति भगवती । (निष्क्रान्ताः सपरिवाराः कात्यायनी)

राजा—अये प्रभाता रजनी

अतः प्रविश्य शान्त्यर्थं शान्तिकर्मोचितं गृहम् ।

करोमि त्रिपुलां शान्तिं समं शान्तिर्भविष्यति ॥ २५ ॥

(निष्क्रान्ताः सर्वे)

द्वितीयोऽङ्कः ।

* करोमि दहामीति यावत् । † शङ्कुकर्ण इति दहन्त्येष नाम भवेत् ।

अथ तृतीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति वृद्धगोपालकः)

वृद्धगोपालकः—(क) भो मेषदिण्ण ! क्खु, वषभदिअ !
क्खु, कम्भदिअ ! क्खु, घोषदिण्ण ! क्खु पकालेथ पकालेथ
गोधणं । एवेण्णि कुन्दावणे पकामं पाणीअं पादूणं हुम्भारवं
करन्तो आअन्तु गोधणं । एषो (‘जोवगाहज्जावो’) णिक्क-
मिअ परि(प्व?)षट्ठिअवम्मीअमूळो भुजङ्गेहि कुयण्णेहि णील्लु-
पळावामेहि पिगळग्गेहि विअ वषभो वोभदि । अण्णो वि
एषो वषभो उशिदप्पशारिअपुच्छो णिकुम्भिअजाणू एषीव
पवळङ्गो अग्गविपाणेहि मही (इय? उक्खिअ)न्तो विअ वोभदि ।
आय दाणि दामअं (भट्ठा? वट्ठा)येमि । अळे दामअ !
‘भअवदीणं पुथळे ओदाळिअ व्हवच्छाणं तुवं पि आअच्छ ।

(क) भो मेषदत्त ! लाल, वृषभदत्त ! लाल, कुम्भदत्त ! लाल, घोषदत्त ! लाल,
पकालयत प्रकालयत गोधनम् । एतस्मिन् कुन्दावने प्रकामं पानीयं पीत्वा हुम्भार-
वं कुर्वदायाति गोधनम् । एष (जेव....?) निष्कम्प्य परिघटितवस्त्रीकमूळो भुजङ्गः
ऋषयोः मीलेपलक्ष्मिभिः शृङ्गलक्षैरिव पृषभः शोभते । अण्योऽप्येष वृषभ उच्छिस्त-
गत्तारितपुच्छे निकुञ्चितजानुः शरीरं धवळान्नोऽग्रविपाणाम्या महीमुखिपमिव शो-
भते । पावदिदानीं दामकं शब्दयामि । अरे दामक ! भगवतीः सुस्तलेऽवतार्य सह-
जस्तस्त्रमप्यगच्छ ।

* ‘गोवधहज्जावो’ इति पठनीयं भाति । ‘गोवृषभदूयान्’ इति वच्छाया । † ‘भअव-
दीणं’ इति भगवतीर्णं शङ्क्यैः ।

(ततः प्रविशति दामकः)

दामकः — (क) अहो महन्तं तिणजाळं धामिणो णन्दगो-
वण्ण । बुदजणणविणावो आळहिअ अहिअदळं आणन्दुल्लुगं
वड्डइ । भोदु, इह चिट्ठु गोध(सुं ? णं), जाव मादुळं उवष-
प्पिण्वं । (उपसृज्य) मादुळ ! वन्दामि ।

बृहन्नगोपालकः — (ख) वन्ती होदु वन्ती होदु अह्माणं
गोधणव्व अ ।

दामकः — (ग) मादुळ ! जदप्पलुदि नन्दगोवपुसे पवूदे,
तदप्पलुदि अह्माणं गोधणं वज्जिअरोअं वंडुसं । (न ?) वड्धाणं
गोधजणाणं पीदी वड्डइ । अण्णं ख, खावे खावे मूळणि,
(ल ?) फळाणि गुले गुले । (सहकेसिअं एवं दुडुवि कखोरं
तत्तअं दृष्टिं ?)

(क) अहो महत् तृणजाळं स्यामिनो नन्दगोवस्थ । सुतजननदिनादारभ्याधि-
कातरमानन्दानुत्तं वर्धते । भवतु, इह तिष्ठतु गोधनं, यावन्मातुल्लमुपसृज्यामि ।
मातुल ! वन्दे ।

(ख) शान्तिर्भवतु शान्तिर्भवत्वस्माकं गोधनस्य च ।

(ग) मातुल ! यदाप्रभृति नन्दगोवपुषः प्रसृतः, तदाप्रभृत्यस्माकं गोधनं
वर्जितरोगं संवृत्तम् । सर्वेषां गोपजनानां प्रीतिर्वर्धते, अन्यच्च, खाते खाते मूलानि,
फलानि गुले गुले । (सह.....!)

कृद्गोपालकः — (क) अण्णं च इदं अण्डल्लिअं । दधर-
 च्चप्पपूदे णन्दगोववुत्ते पूतणा नाम दाणवी विषयम्पूरिवत्थणा
 णन्दगोवीए रूवं गळ्ळिअ आअदा । तदो ताए दाळ्ळअं गळ्ळिअ
 तण्व मुहे त्थणं पक्खिअत्तं । तदो तं विजाणिअ (दधि?) पाडिदा
 । (णि?) वा वि दाणवी भविअ तत्तो एव्व मुदा । तदो माष-
 मत्ते णन्दगोववुत्ते षअड्ढो नाम दाणवो षअड्ढवेवं गळ्ळिअ आ-
 अदो । तं दि जाणिअ एकपादप्पहारेण सुण्णीकिदो षो वि
 दाणवो भविअ तत्तो एव्व मुदो । तदो माषपरिवुत्ते नन्दगोववुत्ते
 एकस्मिन्ने गेहे गच्छिअ खीरं पिअइ, अण्णस्मिन्ने गेहे गच्छिअ दधि
 भक्षयइ, एकस्मिन्ने गेहे गच्छिअ णवणीवं गिळ्ळदि, अण्णस्मिन्ने गेहे
 गच्छिअ पाअत्तं सुअइ, अपरस्मिन्ने गेहे गच्छिअ तक्कचटं पळोअदि ।
 तदो लुहादि गोवजुवधीहि णन्दगोवीए उत्तं । तदो लुहाए
 णन्दगोवीए दासं गळ्ळिअ तण्व मअड्ढो वन्धिअ वेवं उळ्ळहळे

(क) अन्येष्वेवमाश्वर्चन् । दधराप्रस्तुते मन्दगोपपुत्रे पूतना नाम दानवी

विषयम्पूरितस्तना मन्दगोप्ता रूपं गृहीत्यागता । ततस्तथा दारकं गृहीत्वा तस्य मुखे
 स्तनः प्रक्षितः । ततस्तां विज्ञाय पातिता तापि दानवी भूत्वा तत एव मृता ।

2. ततो मासमात्रे नन्दगोपपुत्रे शकटो नाम दानवः शकटवेवं गृहीत्यागतः । तमपि
 द्वास्तैकपादप्रहारेण चूर्णीकृतः सोऽपि दानवी भूत्वा तत एव मृतः । ततो मासपरि-
 वृत्तो नन्दगोपपुत्र एकस्मिन्ने गेहे गत्वा खीरं पिबति, अन्यस्मिन्ने गेहे गत्वा दधि
 भक्षयति, एकस्मिन्ने गेहे गत्वा नवनीतं गिरति, अन्यस्मिन्ने गेहे गत्वा पायसं
 सुह्ने, अपरस्मिन्ने गेहे गत्वा तक्कचटं प्रलोकते । ततो ह्यष्टाभिर्गोपयुवतिभिर्नन्दगोवी

ब्रह्मं । तदो तं पि उच्छृण्वं आघट्टअन्तं पेक्खिअ जमळ-
ज्जुणे णाम दाणवे णिक्खितं । तदो दुवे एक्कीभूदे । तेधं(?)
अन्तळेण गच्छन्तेण णन्दगोवपुत्तेण आघट्टअन्तेण समूलविज्वं
चुण्णीकिदे ते वि दाणवे भविअ तत्तो एव्व सुवो । तवो
गोवजणेहि उतं — महाबलपल्लवो अज्जप्पहुदि भट्टिवामोदलो
णाम होवु त्ति । तदो आहावणप्पहावणमत्ते णन्दगोवपुत्ते पळ-
वो णाम दाणवो णन्दगोववेसं गह्णिअ आअवो । तदो वज्ज-
ळिषणं कण्ठे णिक्खिअविअ गच्छन्तं तं विजाणिअ भट्टिणा
वज्जळिषणेण तण्ण दाणवण्ण वीदे मुट्ठिप्पहारो किदो । तेण
प्पहारेण उक्खित्तचक्खू वो वि दाणवो भविअ तत्तो एव्व
सुवो । गोवजणेहि परिबुदो ताळहळाणि गह्णिदुं ताळवणं गवो ।
तहि ताळवणे धेणुओ णाम दाणवो गहभवेसं गह्णिअ आ-
अवो । तदो तं पि जाणिअ भट्टिवामोदळेण तण्ण वामपावं
गह्णिअ उक्खिअविअ पादिवाणि ताळफळाणि । वो वि दाणवो

चक्षुः । ततो रुद्ध्या नन्दगोप्या वाम गृहीत्वा तस्य मध्ये बद्ध्वा शेषमुल्लसले बद्धम् ।
ततस्तदमुल्लसलमाचक्ष्यत् प्रेक्ष्य यमलार्जुनयोर्नाम दानत्रयोर्निष्ठितम् । ततो ब्रुवेकी-
भूती । तयोरन्तरेण गच्छता नन्दगोपपुत्रेणाचक्ष्यता समूलविटपं क्षूर्णीकृतौ तावपि
दानवौ मूला तत एव मूचौ । ततो गोपजनैरुक्तं—महाबलपराक्रमोऽद्यप्रभृति
भर्तृदामोदरो नाम भवतु इति । तत आक्षयनप्रयावणमात्रे नन्दगोपपुत्रे प्रलम्बो नाम
दानवो नन्दगोपत्रेण गृहीत्वागतः । ततः संवर्षणं कण्ठे निक्षिप्य सञ्चलन्तं त

भविअ तत्तो एवमुदो । तदो केसी णाम दाणयो तुळङ्गवेसं
गह्णिअ आअदो । तदो तं पि जाणिअ भट्टिदामोदळेण तण्ण
मुहे कोप्परो दिण्णो । तदो तेण बुवी (?) पाडिदो तुळङ्गो ।
थो थि दाणयो भविअ तत्तो एवमुदो । एवाणि अण्णाणि (अ)
कम्माणि किदाणि भट्टिदामोदळेण ।

दामकः — (क) मातुळ ! एव्वं दाव चिट्ठु । अणज भट्टि-
दामोदळो इमंथि कुन्दावणे गोवकण्णआहि एह हळ्ळीयअं
णाम पकीळ्ळिवुं आअच्छवि ।

बृद्धगोपालकः — (ख) तेण हि पव्वेहि गोवजणेहि एह
भट्टिदामोदळण हळ्ळीयअं पेक्खसस ।

विज्ञाय भर्त्रा संकर्षणेन तस्य दानवस्य क्षीर्णे मुष्टिमहारः कृतः । तेन महारेणोक्षित-
नक्षुः सोऽपि दानवो भूत्वा तत एव मृतः । गोपजनैः परिहृतस्ताळफलानि प्रक्षीरुं
ताळवनं गतः । तत्र ताळवने धेमुको नाम दानवो गर्दभवेष्टं गृहीत्वागतः । तत-
स्तत्रापि ज्ञात्वा भर्तृदामोदरेण तस्य वामपादं गृहीत्वोत्क्षिप्य पातितानि ताळफलानि ।
सोऽपि दानवो भूत्वा तत एव मृतः । ततः केशी नाम दानवः पुण्ड्रवेष्टं गृहीत्वागतः ।
ततस्तत्रापि ज्ञात्वा भर्तृदामोदरेण तस्य मुखे कूर्परो दत्तः । ततस्तेन द्विधा
पादितस्तुरङ्गः । सोऽपि दानवो भूत्वा तत एव मृतः । एतान्यन्यानि (क) कर्माणि
कृतानि भर्तृदामोदरेण ।

(क) मातुळ ! सर्वे तावत् तिष्ठतु । अथ भर्तृदामोदरोऽस्मिन् हृन्दावने गोप-
कन्यकाभिः सह इल्लिसकं नाम प्रक्षीबितुमागच्छति ।

(ख) तेन हि सर्वेगोपजनैः सह भर्तृदामोदरस्य हळ्डीसकं पर्याप्तम् ।

वामकः — (क) जं मातुळो आणवेदि ।

(निष्क्रान्तौ)

प्रवेशकः ।

(प्रविश्य)

बृहन्नगोपालकः —

अणुविअमत्ते पुत्ये पणमह वव्याद(णे ?)ळेण शीषेण ।

णिच्चं जगमादूर्णं गोणाणं अमिदपुष्पाण ॥ १ ॥

अहो अस्माकं पक्षणाणं धर्मिणी । आढोवषज्जाओ पडहल्लव-
वेसाओ याहल्लिदुं गच्छामो । अस्माकं गोवकण्णआओ ! घोष-
सुन्दलि ! वणमाळे ! चन्दलेहे ! मिअकित्त । आअच्छह आअ-
च्छह विग्घं ।

(ततः प्रविशन्ति सर्वाः)

सर्वाः — (ए) मातुळ ! वन्दामो ।

(क) यद् मातुल आश्वापयति ।

अनुदितमात्रे सूर्ये प्रणमत सर्वोदरेण शीर्षेण ।

नित्यं जगन्मातुणां गन्धामधृतपूर्णानाम् ॥ १ ॥

अहो अस्माकं पक्ष्याणां समृद्धिः । आतोपसजाः पडहल्लपणो न्याहर्तुं गच्छामः ।
वस्त्राकं गोपकन्यकाः । घोषसुन्दरि । वनमाळे । चन्दरेले । मृगाक्षि । आगच्छतागच्छत
शीघ्रम् ।

(ख) मातुल ! वन्दामहे ।

बृहन्नगोपालकः—(क) दाळिआ ! एषो भट्टा दामोदको
गोकर्णीरपण्डरेण भट्टिणा पङ्कलिवणेण सह गोवाळएहि अ
परिवुदो गुहाणिक्खित्तो^१ षिंहो विअ इदो एव्व आअच्छदि ।

(ततः प्रविशति गोपजनपरिवृतो दामोदरः सङ्कर्षणश्च)

दामोदरः—(सविस्मयम्) अहो प्रकृत्या रमणीयानां गोप-
कन्यकानां वेषप्रहणविशेषः ।

एताः प्रफुल्लकमलोत्पलवक्त्रनेत्रा
गोपाङ्गनाः कनकधम्पकपुष्पगौराः ।
नानाधिरागवसना मधुरप्रलापाः
क्रीडन्ति वन्यफुल्लमाकुलकेशहस्ताः ॥ २ ॥

सङ्कर्षणः— एते गोपदारकाः समागताः ।

रत्नैर्वैभुसकङ्किण्डनैः प्रमुदिताः केचित्तदन्तः रिचिताः
केचित् पङ्कजपत्रनेत्रवदनाः क्रीडन्ति नानाविधम् ।
मोघे आगरि(मा?ता) गुरुप्रमुदिता हुम्भा(र?)शब्दाकुले
वृन्दारण्यगते समप्रमुदिता गायन्ति केचित् रिचिताः ॥ ३ ॥

बृहन्नगोपालकः—(ख) आम भट्टा ! एव्वा वण्णत्ताआअदा ।

(क) दाळिआ ! एष भर्ता दामोदरः गोक्षीरपाण्डरेण भर्ता सङ्कर्षणेन सह
गोपालकैश्च परिवृतः गुह्यानिक्षिप्तः सिंह इवेत एवागच्छति ।

(ख) आम भर्ता ! सर्वे सज्जदा आगताः ।

दामकः — (क) जेदु भट्टा ।

सङ्कर्षणः — दामक ! सर्वे गोपदारकाः समागताः ।

दामकः — (ख) आम भट्टा ! पल्ले पण्णद्धा आअत्ता ।

दामोदरः — घोषसुन्दरि ! यनमाले ! चन्द्रेखे ! मृगाक्षि !
घोषवासस्यानुरूपोऽयं हृष्टीसकनृत्तबन्ध उपयुज्यताम् ।

सर्वाः — (ग) जं भट्टा आणवेदि ।

सङ्कर्षणः — दामक ! मेघनाथ ! वायन्तामानांघ्रानि ।

उभौ — (घ) भट्टा ! तह ।

बृहन्नगोपालकः — (ङ) भट्टा ! तुझे हृष्टीसकं पकीळ्णि ।
अहं एत्थ किं करोमि ।

दामोदरः — मेशको भवान् ननु ।

बृहन्नगोपालकः — (च) भट्टा ! तह ।

(सर्वे वृत्त्यन्ति)

(क) जयतु भर्ता ।

(ख) आम भर्तः । सर्वे सखद्धा आगताः ।

(ग) यद् भर्तावापयति ।

(घ) भर्तः । तथा ।

(ङ) भर्तः ! यूयं हृष्टीसकं पकीळथ । अहमेव किं करोमि ।

(च) भर्तः । तथा ।

वृद्धगोपालकः—(क) ही ही घुट्टु ईवं । घुट्टु बाइवं ।
घुट्टु णच्चिवं । जाव अहं वि णच्चेमि । परिस्सन्तो खु अहं ।

(प्रविश्य)

गोपालकः—(ख) हा हा भट्टा अवक्कमदु इमावो
वेसावो ।

दामोदरः—वामक ! किमसि सम्भ्रान्तः ।

गोपालकः—(ग) एषो अल्लिहुववभो णाम दाणवो
पिण्डीकिवणिग्घादरूषो भूमिवलं खुरपुडेहि (द)लन्तो, जण्व
घोपो मेघरवत्ति वड्डिवो जायो ।

दामोदरः—एवं, प्राप्तोऽरिष्टवर्मः । इमा नो गोपदारिका
वारकाश्च गृहीत्यैतत् पर्वतशिखरमाहूय दुरात्मनो मम च
मुष्टविशेषं पश्यत्वार्थः । अहमस्य दुर्पप्रशमनं करोमि ।

(तद्वर्पणस्तेः सह निष्क्रान्तः)

(क) ही ही घुट्टु गीतम् । घुट्टु गीतम् । घुट्टु गीतम् । बावद्वमपि नृत्यामि ।
परिश्रान्तः खण्ड्यम् ।

(ख) हा हा भर्ता अपक्कामवत्साव् देशाव् ।

(ग) एषोऽरिष्टवृषभो नाम दाणवः पिण्डीकृतनिर्घातकरो भूमितलं खुरपुट्टि-
दलनं, यस्य घोपो मेघरव इति शक्तितो जातः ।

दामोदरः — एष एष दुरात्मारिष्टर्षभः ।

कृत्वा खुरैर्भूमितलं प्रभिन्नं

शृङ्गैश्च कूलानि समाक्षिपंश्च ।

भयार्तगोपैः प्रसमीक्ष्यमाणो

नयन् समाधावति गोवृषेन्द्रः ॥ ४ ॥

(ततः प्रविशत्यारिष्टर्षभः)

अरिष्टर्षभः — एष भोः !

* शृङ्गाग्रकोटिकिरणैः खमिवालिखंश्च

शार्धार्धसुपगम्य दृष्टस्य रूपम् ।

† शब्दने सललितं प्रतिगर्जमानः†

माक्रम्य दानुमहमद्य सुखं धरामि ॥ ५ ॥

हुङ्कारवाच्चेन ममेह घोषे

त्वयन्ति गर्भा यनिताजनस्य ।

सुराग्रपातौर्लिखितार्धचन्द्रा

प्रकम्पते सद्भुमकानना भूः ॥ ६ ॥

कमुखलु गतो नन्दगोपपुत्रः । भो नन्दगोपपुत्र ! कासि ।

दामोदरः — भो गोवृषाधम ! इत इतः । एष स्थितोऽस्मि ।

अरिष्टर्षभः — (दृष्ट्वा) अहो,

सारवान् खल्वयं बालो यो मां दृष्ट्वा महाबलम् ।
उग्ररूपं महानादं नैव भीतो न विस्मितः ॥ ७ ॥

दामोदरः —

किमेतद् भो ! भयं नाम भवतोऽद्य मया श्रुतम् ।
भीतानामभयं दातुं समुत्पन्नो महीतले ॥ ८ ॥

अरिष्टर्षभः — भो ! बालस्त्वम् । अतः खलु भयं न
जानीमि ।

दामोदरः — भो गोवृषाधम ! किं बाल इति मां प्रधर्ष-
यसि ।

किं दृष्टः कृष्णसर्पेण बालेन न निहन्यते ।
बालेन हि पुरा क्रौञ्चः स्कन्देन निधनं गतः ॥ ९ ॥

ॐ भन्निगद्यम् ।

अपीवं शृणु मूर्ख ! त्वं कटिनोपलसखयः ।
किं न पल्लवमाग्नेण शैलो वज्रेण पातितः ॥ १० ॥

अरिष्टर्षभः — भो नन्दगोपपुत्र ! किं व्यवसितम् ।

दामोदरः — त्वां निधनमुपनेतुम् ।

अरिष्टर्षभः — समर्थो भवान् ।

दामोदरः — कः संशयः ।

अरिष्टर्षभः—तेन हि गृह्यतां स्वजातिसदृशं प्रहरणम् ।

दामोदरः—प्रहरणमिति । हं भोः ।

गिरितटकठिनासाधेव बाहू ममैतौ

प्रहरणमपरं तु त्वादृशं दुर्बलानाम् ।

अथ मम मुजदण्डैः पीड्यमानश्च शीघ्रं

यदि न पतसि भूमौ नास्मि दामोदरोऽहम् ॥ ११ ॥

अरिष्टर्षभः—तेन हि प्रवर्ततां युद्धम् ।

दामोदरः—भो गोवृषाधस्य ! यदि ते शक्तिरस्ति, मां
पावेनैकेन स्थितं स्थानात् कम्पय ।

अरिष्टर्षभः—कोऽत्र संशयः । (तथा कर्तुं चेष्टयित्वा मुह्यितः
पतति)

दामोदरः—भो गोवृष ! समाश्वसिहि समाश्वसिहि ।
अनेन धीर्येण भवान् गर्वितः ।

अरिष्टर्षभः—(आश्वस्य आत्मगतम्) अहो विपुलसङ्कोचं
बालः ।

रुद्रो वायं भवेच्छक्रो विष्णुर्वापि स्वयं भवेत् ।

अभिध्या खलु मे तर्कः स एव पुरुषोत्तमः ॥ १२ ॥

आ,

यत्र यत्र वयं जातास्तत्र तत्र त्रिलोकधृत् ।

दानधानां वधार्थाय (सौवर्त्त? संयुक्तो) मधुसूदनः ॥ ११ ॥

भवतु । शिष्णुना हतस्याप्यक्षयो लोको मे भविष्यति । तस्माद्
युद्धं करिष्यामि । (यथाशक्) भो नन्दगोपपुत्र ! पुनरपि जातो
मे दर्पः ।

वामोदरः—हम् । तिष्ठ तिष्ठेदानीम् ।

किं गर्जसे भुजगतो मम गोधूमेन्द्र !

पातप्रवृद्ध इय धार्मिककालमेघः ।

एहि (क्षि)पामि धरणीतलमभ्युपेहि

वज्राहतस्तद इवाञ्जनपर्वतस्य ॥ १४ ॥

(तथा कथा) एष एष दुरात्मारिष्टव्रमः,

विसृतरुधिरधाराक्लिम्बनासारयनेत्रं

खलितककुदवालः प्रस्फुरत्पादकर्णः ।

निपतति विगतात्मा भूतले वज्रभिन्नो

गिरिग्निरास्त्ररात्रैर्गोधूपो दानवेन्द्रः ॥ १५ ॥

(प्रविश्य)

वामकः—(क) जेदु भट्टा । एषो भट्टा वक्त्रलिषणो

(क) जयतु भर्ता । एष भर्ता संकर्षणः पर्वताद् यमुनाह्वये कालियो नाम

पव्वदावो जमुणाहळे काळिओ णाम महाणाओ उट्ठिदो त्ति
पु(णि)अ तं पडिगओ । वाळेहि वाळेहि भट्टा ! धक्कुळिषणं ।

दामोदरः — कालियो नाम मयापि श्रूयते सर्वपः पन्न-
गपतिः । भवत्वहमस्य वर्षप्रशमनं करोमि ।

गोमहात्म्यादयस्तेन *सुजुध्यन्ते किल प्रजाः ।

अद्यप्रभृति शान्तात्मा निष्प्रमः स भविष्यति ॥ १६ ॥

(निष्क्रान्ती)

तृतीयोऽङ्कः ।

महानाग उन्धित इति श्रुत्वा तं प्रतिगतः । नारय व्यास्य भर्ता ! संकर्षणम् ।

अथ चतुर्थोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति दामोदरः)

दामोदरः—

एता मत्तचकोरशाबनयनाः प्रोह्निन्नकम्रस्तनाः

कान्ताः प्रस्फुरिताधरोष्ठरुचयो विश्वस्तकेशस्रजः ।

सम्भ्रान्ता गलितोत्तरीयवसनास्त्रासाकुलव्याहृता-

स्वस्ता मामनुयान्ति पन्नगपतिं दृष्ट्वैव गोपाङ्गनाः ॥ १ ॥

(ततः प्रविशन्ति गोपकन्यकाः)

सर्वाः— (क) माखु माखु भट्टा ! एतं जलासत्रं पविसिधु ।
एसो खु दुद्रुमहोरअकुळावासो ।

दामोदरः— नखलु नखलु विषादः कार्यः । पश्यन्तु
भवत्यः ।

निष्पक्षिव्यालपूथं भयचकितकरिन्नातविप्रेक्षिताम्भो-

गम्भीरं स्निग्धनीरं हृदमुदधिनिर्भं क्षोभयन् सम्प्रविश्य ।

गौपीभिः शङ्किताभिः प्रियहितवचनैः पेशलैर्वार्यमाणः

कालिन्दीवासरक्तं भुजगमतिबलं कालियं धर्षयामि ॥ २ ॥

(क) माखु माखु भट्टा ! एतं जलासत्रं प्रवेष्टुम् । एष खलु दुद्रुमहोरा-
कुळावासः ।

सर्वाः—(क) भट्टा! पङ्कलिषण! बालेहि बालेहि भट्टि-
दामोदलं ।

(प्रवेशः)

सङ्कर्षणः—अलमलं भयविषादाभ्याम् । दर्शितोऽनुरागः ।
पश्यन्तु भवत्यः ।

विषदहनशिखाभिर्यन्मुखात् प्रोद्धताभिः

कपिशितमशिवाभिश्चक्रवालं दिशानाम् ।

सरभसमभियान्तं कृष्णमालक्ष्य शङ्की

नमयति शिरसान्तर्मण्डलं चण्डनागः* ॥ ३ ॥

सर्वाः—(ख) हं भट्टिदामोदलो वि तादिसो एव ।

दामोदरः—सर्वप्रजाहितार्थं द्रुततरं नागं मे वशं करो-
मि । (इति हृदं प्रविष्टः)

सर्वाः—(ग) हा हा धूमो उड्डिदो ।

दामोदरः—अहो हृदस्य गाम्भीर्यम् । इह हि,

सितेतराभुभदुकूलकान्ति-

द्रुतेन्द्रनीलप्रतिमानवीचिम् ।

इमामहं कालियधूमधूमां

सान्त्वयिष्यामि यमुनां करोमि ॥ ४ ॥

(निष्क्रान्तः)

(क) भर्तृः! संकर्षण! वारय वारय भर्तृदामोदम् ।

(ख) हं भर्तृदामोदरोऽपि तादृश एव ।

(ग) हा हा धूम उड्डितः ।

(ततः प्रविशति वृद्धगोपालकः)

वृद्धगोपालकः—(क) हा भट्टा ! एषो कण्णआहि वाळि-
अमाणो जमुणाहळं पविट्टो । माखु माखु वाह्वं कळिअ
पविषिदुं । एत्थ वग्घा वराहा हत्थिणो पाणीअं पिबिअ तहिं
तहिं एव्व विमरन्ति । कहं ण दिस्सदि । किं दाणिं करोमि ।
होदु, इमं दाव कुम्भवळाअं आळुहिअ णिज्झाआमि ।
(आरुणावलोक्य) हा हा धूमो उट्ठिदो ।

सङ्कर्षणः—पश्यन्तु भवत्यः ।

दामोदरोऽयं परिगृह्य नागं

विशोभ्य तोयं च समूलमस्य ।

भोगे स्थितो नीलभुजङ्गमस्य

मेघे स्थितः शक्र इनावभाति ॥ ५ ॥

वृद्धगोपालकः—(ख) ही ही वाहु भट्टा ! वाहु ।

(ततः प्रविशति कालियं गृहीत्वा दामोदरः)

दामोदरः—एष भोः !

निर्भर्त्स्य कालियमहं परिविष्कुरन्तं

मूर्धाञ्चितैकशरणश्चलबाहुकेतुः ।

(क) हा भर्ता ! एष कन्यकाभिर्बर्धमाणो वमुनाहदं प्रविष्टः । माखल्ल मा-
खल्ल साहसं कृत्वा प्रवेष्टुम् । अत्र व्याघ्रा वराहा हस्तिनः पानीयं पीत्वा तत्र तत्रैव
विप्रिवन्ते । कथं न दृश्यते । किमिदानीं करोमि । भवतु, इमं सावत् कुम्भवळा-
माह्व निष्पायायि । हा हा धूम उत्थितः ।

(ख) ही ही साधु भर्ता ! साधु ।

भोगे विषोल्बणफणस्य महोरगस्य

हृष्टीसकं सललितं रुचिरं वहामि ॥ ६ ॥

सर्वाः— (क) अच्छंलीअं भट्टा! अच्छंलीअं । कालि-
अस्स पञ्च फणाणि अक्कमन्तो हृच्छंलीअं पकीळदि ।

दामोदरः— यावदहमपि पुष्पाण्यवाचिनोमि । ✓

कालियः— आः,

लोकालोकमहीधरेण भुवनाभोगं यथा मन्वरं

शैलं शर्वधनुर्गुणेन फणिना यद्वच्च यादोनिधौ ।

स्थूलाखण्डलहस्तिहस्तकठिनो भोगेन संवेष्टितं

त्वामेष त्रिदशाधिवासमधुना सम्प्रेषयामि क्षणात् ॥ ७ ॥

वृद्धगोपालकः— (ख) हा हा भट्टा!! एसो भट्टिदामोदलो
पुष्पाणुकारेहि पदेहि आआरवन्तं विअ जमुणाहलं महानाअं
पादेण परिघट्टअन्तो पुष्पाणि अवट्ठणोदि । (अवर्तार्थं) वाहु भट्टा!
वाहु । फळ्ळेहि फळ्ळेहि । अहं वि वहाओ होमि । अहो
भाआमि भट्टा! भाआमि । जाव इमं सुत्तन्तं णन्दगोवण्व
णिवेदेमि । (निष्क्रान्तः)

(क) आश्चर्यं भर्तः! आश्चर्यम् । कालियस्य पञ्च फणानाक्रामन् हृष्टीसकं
मञ्जीकति ।

(ख) हा हा भर्तः! एष भर्तृदामोदरः पुष्पानुकाराभ्यां पदार्थमाकारवन्तमिव
यमुनाहृदं महानागं पातेन परिघट्टयन् पुष्पाण्यवाचिनोति । साधु भर्तः! साधु ।
फाल्ग्व फाल्ग्व । अहमपि सहयो भवामि । अहो विभेमि भर्तः! विभेमि । याव-
दिमं वृत्तान्तं तन्दगोपाय निवेदयामि ।

दामोदरः—

विध्वस्तमीनमकराद् यमुनाद्भुदान्ताद्
 दपोच्छूयेण महता दृढमुच्छसन्तम् ।
 आशीविधं कलुषमाशतवृत्तभोग-
 भेष प्रसह्य सहसा भुवि विक्षिपामि ॥ ८ ॥

कालियः—एष भोः !

रोषेण धूमायति यस्य देह-
 स्तेनैव दाहं पृथिवी प्रयाति ।
 ज्वालावलीभिः प्रवहामि सोऽहं
 रक्षन्तु लोकाः समरुद्रणास्त्राम् ॥ ९ ॥

दामोदरः—कालिय ! यदि ते शक्तिरस्ति, दह्यतां ममै-
 को भुजः ।

कालियः—हहह,

षतुःसागरपर्यन्तां ससप्तकुलपर्वताम् ।
 दहेयं पृथिवीं कृत्स्नां किं भुजं न दहामि ते ॥ १० ॥

हं तिष्ठेदानीम् । एष त्वां भस्मीकरोमि । (निषाग्निं मुञ्चति)

दामोदरः—हन्त दर्शितं ते वीर्यम् ।

कालियः—प्रसीदतु प्रसीदतु भगवान् नारायणः ।

दामोदरः—अनेन वीर्येण भवान् गर्वितः ।

† 'लोहितादिवाग्ध्वः क्यप्' (३ १. १३.) इति धूमसंज्ञात् सूत्रमते क्यप्
 षोऽग्नौ लोहितादित्वान् ।

कालियः — प्रसीदतु भगवान् ।

गोवर्धनोद्धरणमप्रतिमप्रभावं

बाहुं सुरेश ! तव मन्दरतुल्यसारम् ।

का शक्तिरस्ति मम वग्धुमिमं सुवीर्यं

यं संप्रितास्त्रिभुवनेश्वर ! सर्वलोकाः ॥ ११ ॥

भगवन् ! अज्ञानादतिक्रान्तवान्, सान्तःपुरः शरणागतोऽस्मि ।

दामोदरः — कालिय ! किमर्थमिदानीं यमुनाद्वयं प्रविष्टोऽसि ।

कालियः — भगवतो वरवाहनाद् गरुडाद् भीतोऽहमिह प्रविष्टोऽस्मि । तदिच्छामि गरुडादभयं भगवत्प्रसादात् ।

दामोदरः — भवतु भवतु !

मम पादेन नागेन्द्र ! चिह्नितं तव भूर्धनि ।

सुपर्ण एव हृष्टेदमभयं ते प्रदास्यति ॥ १२ ॥

कालियः — अनुदृहीतोऽस्मि ।

दामोदरः — प्रविशतु भवान् ।

कालियः — यदाज्ञापयति भगवान् नारायणः ।

दामोदरः — अथवा एहि तावत् ।

कालियः — भगवन् ! अयमस्मि ।

दामोदरः—अद्यप्रभृति गोब्राह्मणपुरोगास्तु सर्वप्रजास्व-
ग्रमादः कर्तव्यः ।

कालियः—भगवन् ! मद्दिषदूषितमिदं जलम् । तदि-
दानीमेव विषं संहृत्य तमुनाहूवाञ्चिष्कामामि ।

दामोदरः—प्रतिनिवर्ततां भवान् ।

कालियः—यदाज्ञापयति भगवान् नारायणः । (सपरिजनै-
रभिष्क्रान्तः)

दामोदरः—यावदहमपि हृवाद् गृहीतानि पुष्पाणि गोप-
कन्यकाम्यः प्रयच्छामि ।

सर्वाः—(क) एसो भट्टा अह्माणं हिअआणन्दं करन्तो
अक्षदसरीरो इदो एव आअच्छदि । जेदु भट्टा ।

सङ्कर्षणः—दिष्ट्या गोब्राह्मणहितं कृतम् ।

दामोदरः—गृह्यन्तां पुष्पाणि ।

सर्वाः—(ख) भट्टा ! एदाणि सङ्गेहि अणवइदपुष्वाणि
पुष्पाणि (अ)पळामिह्वाणि चन्दादिअकिरणेहि अपरिमहिवाणि ।
भाआमो भट्टा ! ।

(क) एव मर्तास्माकं हृदयानन्दं कुर्वन् अक्षतशरीर इत एवागच्छति ।
न्यत्र मर्ता ।

(ख) मर्तः । एतानि सङ्केतवचनपूर्वाणि पुष्पाण्यपरामृष्टानि चन्दादिरूपकिरणै-
रपरिमर्दितानि । विभीषो मर्तः । ।

दामोदरः—पूर्वं दृष्टभया विग्रस्तास्तपस्विन्यः । न
मेतव्यं न भेतव्यम् । इदानीं खलु मत्करस्पर्शनात् सौमा-
(ध?) न्य)मुपगतानि गृह्यन्ताम् ।

सर्वाः—(क) जं भट्टा आणवेदि ।

(प्रविश्य)

भट्टः—भो गोपालक ! क्व गतो नन्दगोपपुत्रः ।

गोपालकः—(ख) एषो भट्टा कालिअं णाम महाणाअं
परिपीडिअ गोवकण्णआहि परिवुदो ट्ठिओ ।

भट्टः—(उपगम्य) भो नन्दगोपपुत्र ! अनुगतार्थनामधे-
यस्य महाराजस्योग्रसेनस्य पुत्रः कंसराजो भवन्तमाज्ञापयति ।

दामोदरः—कथमाज्ञापयतीति ।

भट्टः—मधुरायां धनुर्महो नाम महोत्सवो भविष्यति ।
तमनुभवितुं सपरिजनाभ्यां भवद्भ्यामागतव्यमिति ।

दामोदरः—आर्य ! अयं ननु देवरहस्यकालः ।

सङ्कर्षणः—शीघ्रमिवानीं गमिष्यावः ।

दामोदरः—बाढम् । प्रथमः कल्पः । एष भोः !

(क) यद् भर्ताज्ञापयति ।

(ख) एष भर्ता कालियं नाम महानागं परिपीड्य गोपकन्यकामिः परिवृतः
स्थितः ।

प्रभष्टरत्नमकुटं परिकीर्णकेशं
 विच्छिन्नहारपतिताङ्गदलम्बसूत्रम् ।
 आकृष्य कंसमहमथ दृढं निहन्मि
 नागं मृगेन्द्र इव पूर्वकृतावलेपम् ॥ १३ ॥

(विष्णुनाम्नाः सर्वे)

चतुर्थोऽङ्कः ।

अथ पञ्चमोऽङ्कः ।

(सतः प्रविशति राजा)

राजा —

श्रुत्वा व्रजे विपुलविक्रमवीर्यसत्त्वं
दामोदरं सह बलेन समाचरन्तम् ।
आदिश्य कार्मुकमहं तमिहोपनीय
भस्त्रेण रङ्गातमद्य तु घातयामि ॥ १ ॥

ध्रुवसेन ! ध्रुवसेन !

(प्रविश्य)

भटः — जयतु महाराजः ।

राजा — ध्रुवसेन ! किमागतो नन्दगोपपुत्रः ।

भटः — श्रोतुमर्हति महाराजः — प्रविशन्नेव दामोदरः
ससङ्कर्षणो गोपजनपरिवृतो रजकेभ्यो वस्त्राप्याच्छिद्य गृहीत-
यानिति श्रुत्वा महामात्रेणोत्पलापीडो नाम गन्धह्वस्ती सम्भो-
दितस्तमभिघातयितुम् । ततः,

तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य
स(मे)तगोपालकघृन्दमध्ये ।

बालो बलेनाद्रिनिभं गजेन्द्रं
दन्तं समाकृष्य जघान शीघ्रम् ॥ २ ॥

राजा—कथं जघानेति । गच्छ । भूयो ज्ञायतां वृत्तान्तः ।

भट्टः—यदाज्ञापयति महाराजः । (निष्क्रम्य प्रविश्य) जयतु महाराजः । एष इदानीं नन्दगोपपुत्र उत्सवाधिकारोच्छ्रितध्वजपताकमवसक्तमाख्यदामालङ्कृतमुत्थापितारुरुधूपसमाकुलं राजमहापथं प्रविश्य राजकुलद्वारे गन्धसमुद्रावसक्तहस्तां मदनिकां नाम कुब्जिकां दृष्ट्वा तस्या हस्ताद् गन्धमादाय स्वगात्रमनुलिप्य तेनैव हस्तेन कुब्जस्य (देह)स्यानुमार्जनेन विगतकुब्जभावां तां कृत्वा मालाकारापणेभ्यः पुष्पाण्याहृत्यावब्रूय धनुःशालामिमुखो गतः ।

राजा—किमुखलु तेन व्यवसितम् । तेन हि शीघ्रं गच्छ । भूयो ज्ञायतां वृत्तान्तः ।

भट्टः—यदाज्ञापयति महाराजः । (निष्क्रम्य प्रविश्य) जयतु महाराजः । धनुःशालारक्षकेण सिंहबलेन वार्यमाणस्तं कर्णभूले प्रहृत्य हत्वा धनुः समादाय द्विखण्डं कृत्वा साम्प्रतमुपस्थानामिमुखो गतः । स हि,

आपीडवामशिखिबर्हविषित्रवेषः

पीताम्बरः सजलतोयदराशिवर्णः ।

अभ्येति रेषपरिवृत्तविशालनेत्रो

रामेण सार्धमिह मृत्युरिवावतीर्णः ॥ ३ ॥

राजा — तावेरामिव मे हृदयम् । गच्छ, यथानिर्दिष्टौ चा-
णूरमुष्टिकौ प्रवेशय, वृष्णिकुमाराणां सत्ताहमाज्ञापय ।

भटः — यदाज्ञापयति महाराजः । (गिष्कान्तः)

राजा — यावदहमपि प्रासादमारुह्य चाणूरमुष्टिकयोर्मुदं
पश्यामि । (आस्था) मधुरिके ! विधात्यतां द्वारम् ।

प्रतिहारी — (क) जं भट्टा आणवेदि ।

(राजा प्रविश्योपविशति)

(ततः प्रविशतश्चाणूरमुष्टिकौ)

चाणूरः — (ख)

एसो छि जुद्धसज्जो भत्तो हत्थीव दप्यसम्पुण्णो ।

भल्लेमि अज्ज बालं दामोदलं (लं)गमज्जाम्मि ॥ ४ ॥

मुष्टिकः — (ग)

लोहमयमुष्टिहृत्यो णामेण अ मुष्टिओ लुट्ठो ।

पादेमि अज्ज लामं गिलिबल्लकूटं जह्म वज्जो ॥ ५ ॥

(क) यद् भर्ताज्ञापयति ।

(ख) एषोऽस्ति युद्धसज्जो भर्ता हस्तीव दर्पसंपूर्णः ।

भनग्न्यस्य बालं दामोदरं रजगन्धे ।

(ग) लोहमयमुष्टिहस्तो नाम्ना च मुष्टिको कटः ।

पातयाम्यस्य शर्म गिरिवरकूटं यथा वज्रः ॥

भटः—एष महाराजः । उपसर्पतां भवन्तौ ।

उभौ—(उपेय) (क) जेदु भट्टा ।

राजा—वाणूरमुष्टिकौ ! सर्वप्रयत्नेन युवाभ्यामामृत्युं कर्तव्यम् ।

उभौ—(ख) सुणादु भट्टा । (अङ्गिद ?) करणसन्धाबन्धज्य-
हारेहि जुद्धविसेसेहि सिद्धिं गच्छामो । इं पेक्खदु भट्टा ।

राजा—बाढमेवं क्रियताम् । भ्रुवसेन ! प्रवेश्येतां गोप-
दारकौ ।

भटः—यदाज्ञापयति महाराजः । (निष्क्रान्तः)

(ततः प्रविष्टो दामोदरसङ्घर्षणौ भ्रुवसेनेन सह)

दामोदरः—आर्य !

मर्त्येषु जन्म विफलं मम तानि ध्येये

कर्माणि न्वाद्य नगरे *धृतये न तावत् ।

यावन्न कंसहतकं युधि पातयित्वा

जन्मान्तरासुरमहं परिकर्षयामि ॥ १ ॥

(क) जयतु भर्ता ।

(ख) शृणोतु भर्ता । (अङ्गिद ?) करणसन्धाबन्धज्यहारेऽर्द्धविशेषः सिद्धिं
गच्छामः । इं पश्यतु भर्ता ।

* धृतये संतोषाय ।

सङ्कर्षणः—

प्रविश्य रङ्गं कृतलोहमुष्टिं
तं मुष्टिना मुष्टिकमथ कष्टम् ।
हत्वा चरिष्याम्यनिलप्रचण्डः
प्रलम्बमस्मोदमिवान्तरिक्षे ॥ ७ ॥

भटः—एष महाराजः । उपसर्पेतां भवन्ती ।

उभौ—आः कस्य महाराजः ।

भटः—सर्वस्य जगतोऽस्माकं च ।

दामोदरः—अद्यप्रभृति न भविष्यति ।

भटः—जयतु महाराजः । एतौ तौ ।

राजा—(खिलेभ्यः) अयं स दामोदरः । अहो,

श्रीमान् मवान्धगजघ्नीरविलासगामी
स्थामः स्थिरांसमुजपीनविकृष्टवक्षाः ।
पूर्वं श्रुतानि चरितानि न *चित्रमस्य
लोकत्रयं हि परिवर्तयितुं समर्थः ॥ ८ ॥

अयं नु ललितगम्भीराकृतिः पूर्वजोऽस्य राम इति श्रूयते ।

अग्निनवकमलामलायताक्षः
शशिनिभमूर्तिरुदारनीलवासाः ।

* चित्रमिति घातान्धे ननुसकमेकवचने च । सर्वेषां चरितानाम् आधर्मेकमेकवचन-
विशेषा वा चित्रमिदमेकवचनम् । अन्ये वा ।

रजतपरिधृतसर्पिर्धवाहु-

श्वलदसितोत्पलपत्रचित्रमालः ॥९॥

दामोदरः—आर्य ! एतावेवावाभ्यां युद्धसन्नद्धाविति मन्ये ।

सङ्कर्षणः—भविष्यत्यम् ।

राजा—ध्रुवसेन ! प्रवर्ततां युद्धम् ।

भटः—यदाज्ञापयति महाराजः । (मालां क्षिपति)

मल्लौ—(क) अहो ! वादे(ह) वादे(ह) सङ्क्षपटहाणि ।

चाणूरः—(ख) एहि दामोदर ! अज्ज मे भुज्जुअल्लेहि सिद्धिं गच्छ ।

दामोदरः—

प्राप्तोऽस्मि तिष्ठ मम वेगमिमं सहस्व

मुष्टिकः—(ग) ए ए लाम ! अज्ज मे मुष्टिपिडुगत्तगळि-
अल्लुहिळपडळमज्जो जीविअं उज्जसि ।

(क) अहो ! वादयत वादयत सङ्क्षपटहान् ।

(ख) एहि दामोदर ! अज मे भुज्जयुगलेन सिद्धिं गच्छ ।

(ग) ए ए राम ! अज मे मुष्टिपिडुगत्तगळितरुधिरपटलमङ्गा जीवितमुज्जसि ।

सङ्कर्षणः—

त्वामद्य मुष्टिक ! यमाय निवेदयामि ।

(सर्वे निष्ठुदं कुर्वन्ति)

दामोदरः— (वाणूरं निहत्य)

भस्मास्थिरेष निहतो

सङ्कर्षणः—

निहतो मयापि

दामोदरः—

कंसासुरं च यमलोकमहं नयामि ॥ १० ॥

(प्रासादमाह्वय कंसं शिरसि निगूढा पातयित्वा) एष एष दुरात्मा कंसः ।

विस्तीर्णलोहितमुखः परिवृत्तनेत्रो

भस्मांसकण्ठकटिजानुकरोरुजङ्घः ।

विम्बिष्ठमहारपतिताङ्गदलम्बसूत्रो

वज्रप्रभमशस्त्रः पतितो यथादिः ॥ ११ ॥

(निपद्ये)

हा हा महाराजः ।

(पुनर्निपद्ये)

भो भो वृष्णिशोभाः ! अनावृष्टिशिवकहृदिकपृथुकसोमवशाक्षर-

प्रमुखाः ! अयं खलु भर्तृपिण्डनिष्क्रयस्य कालः । शीघ्रमागच्छ-
न्तु भवन्तः ।

दामोदरः—आर्य ! संवार्यतां सैन्यम् ।

सङ्कर्षणः—अयमयं वारयामि ।

द्रुततुरगरथेभ्रान्तयोधोग्रनादं
विलसदमलखड्गप्रासशक्त्यृष्टिकुन्तम् ।

पवनघ्नलविकीर्णं फेनजालोर्मिमालं
जलनिधिभिर्वे दोर्भ्यां क्षोभयाम्येष सैन्यम् ॥ १२ ॥

(ततः प्रविशति वसुदेवः)

वसुदेवः—भो भो मधुरावासिनः ! जलमलं साहसेन ।

ज्येष्ठोऽयं मम तनयस्तु रौहिणेयो
वेवक्यास्तनयमिमं च किं न वित्थ ।

(संरम्भं) त्वजत किमायुधैश्च कार्यं
कंसार्थं स्वयमिह विष्णुराजगाम ॥ १३ ॥

सङ्कर्षणः—(विलोक्य) अये तातः । तात ! सङ्कर्षणोऽहम-
भिवादये ।

दामोदरः—तात ! दामोदरोऽहमभिवादये ।

वसुदेवः—अक्षयविजयिनौ भवेतां भवन्तौ । सत्पुत्रज-
न्मफलमयं प्राप्तवानस्मि ।

उभौ — अनुगृहीतौ स्वः ।

वसुदेवः — कोऽत्र ।

(प्रविश्य)

भटः — जयत्वार्यपुत्रः ।

वसुदेवः — अपविध्यन्तां कलेधराणि ।

भटः — यदाज्ञापयत्यार्यपुत्रः ।

गोपालकाः सर्वे — (क) ही ही गोवाळआणं रज्जं संकुत्तं ।

वसुदेवः — कोऽत्र ।

भटः — जयत्वार्यपुत्रः ।

वसुदेवः — गच्छ, शीघ्रं दामोदरस्यादेशादनावृष्टिमाज्ञापय — महाराजमुग्रसेनमपनीय निगलाभिर्वृत्ताभिषेकं कृत्वा प्रवेशयेति ।

भटः — यदाज्ञापयत्यार्यपुत्रः । (निष्क्रान्तः)

वसुदेवः — अये,

नवन्ति सुरतूर्याणि वृष्टिः पतति कौसुमी ।

कंसान्तकस्य पूजार्थं प्रायो देवाः समागताः ॥ १४ ॥

(क) ही ही गोपालकानां रज्जं संकुत्तम् ।

(नेपथ्ये)

श्रीमानिमां कनकचित्रितहर्म्यमालां
विस्तीर्णराजभक्तापणगोपुराट्टाम् ।
पाथात् सदैव मधुरां कमलायताक्ष-
ल्लैलोक्यजित् सुरवरस्त्रिदशेन्द्रनाथः ॥ १५ ॥

वसुदेवः — भो भो मधुरावासिनः ! शृण्वन्तु शृण्वन्तु
भवन्तः । अस्य खलु वैद्येन्द्रपुरार्गलोत्पाटनपटोः सर्वक्षत्र-
पराङ्मुखावलोकितो वसुदेवसम्भवस्य वासुदेवस्य प्रसादात्
पुनरधिगतराज्यस्योग्रसेनस्य शासनमिदानीमवधुष्यते ।

सर्वे — प्रतिष्ठितमिदानीं वृष्णिराज्यम् ।†

वसुदेवः — प्रवेश्यतां महाराजः ।

भटः — यदाज्ञापयत्यार्यपुत्रः । (निष्क्रान्तः)

(ततः प्रविशत्युग्रसेनः)

उग्रसेनः —

चिरोपरोधसम्प्राप्तः क्लेशो मे केशिसूक्ष्मनात् ।

अपनीतः स्वदीर्येण यथा त्रिणोः शतक्र(तुं तो)ः ॥ १६ ॥

भगवत्प्रसादाद् व्यसनार्णवाद्दुत्तारितोऽस्मि ।

† वसुदेवः — केशज ।

(प्रविश्य)

भटः — यदाचार्यपुत्रः । † इत्यपेक्षितं भालि ।

* कर्तुं इत्यपि वशात् बोद्धव्या । एवं विष्णोरित्यत्रापि ।

(सतः प्रविशति नारदः)

नारदः—

कंसे प्रमथिते विष्णोः पूजार्थं देवशासनात् ।

सगन्धर्वाप्सरोभिश्च देवलोकादिहागतः ॥ १७ ॥

दामोदरः—अये देवर्षिर्नारदः । देवर्षे ! स्वागतम् ।
इदमर्घ्यं पादं च ।

नारदः—सर्वं गृह्णामि । गन्धर्वाप्सरसो गायन्ति ।

नारायण ! नमस्तेऽस्तु प्रणमन्ति च देवताः ।

अनेनैवसुरव्याघोऽहं बद्धः च परिरक्षिता ॥ १८ ॥

दामोदरः—देवर्षे ! परितुष्टोऽस्मि । किं ते भूयः प्रियमु-
पहरामि ।

नारदः—

ग्रहष्टो यदि मे विष्णुः सफलो मे परिश्रमः ।

*गमिष्ये विबुधावासं सह सर्वैः सुरोत्तमैः ॥ १९ ॥

दामोदरः—गच्छतु भवान् पुनर्दर्शनाय ।

नारदः—यदाज्ञापयति भगवान् नारायणः । (निष्क्रान्तः)

इमां सागरपर्यन्तां हिमवद्विन्ध्यकुण्डलाम् ।

महीमेकातपत्राङ्गां राजर्षिहः प्रशास्तु नः ॥ २० ॥

(निष्क्रान्ताः सर्वे)

पञ्चमोऽङ्कः ।

अवसितं वाल्मीकिम् ॥

श्लोकानुक्रमणी ।

	पृष्ठ		पृष्ठ
अणुविभक्ति	५	गिरितटकटि	४५
अणुविभक्त	३९	गोमहात्म्य	४७
अतः प्रविश्य	४१	गोमर्षीश्लोक	५३
अमरभाषीभिः	३	शकशास्त्रागदा	५७
अथर्व श्रुति	४४	शक्तोऽस्मि कृष्ण	५९
अथकाया र्व	७	शतसंसारप	५३
अमिनवचन	६१	शिरोपरोध	६६
अथ हि सप्त	३१	जाले मितं वं	१९
अहं रागन	२	ज्वेलोऽयं मम	१४
अहं सुपणो	१६	तमसः क्षेत्रे	७
अहं हि नीलः	१३	तमापतन्तं	५७
आपत्तिदाम	५८	तद्विषयं सल	१३
इमां मदीं प्रा	॥	वामोऽरोऽयं	५०
इमां सागर	५८	वारिक वा कु	३९
एषां सापत्तिः	३१	वारिकेन मता	३०
एताः प्रमुक्त	४०	दुर्धर्माणि	९
एता मत्तचक्रो	४८	दुष्टपुरमरथे	६४
एतो हि सुद	५९	न साहं चिरस	१४
इतिमजाते स	१७	मन्त्रिः दुरा	६५
कस्ते प्रमथिते	६७	मन्त्रोऽयं न मे	५७
कार्याण्यकार्य	१८	कारणक । मन्त्रो	६७
किं नमस्ते भुज	४६	माहात्म्याय	३
किं द्रष्टुं कृष्ण	४६	मिमांसे कालि	५०
किं द्रष्टव्यं वा	५	मिमांसेष्वपि	४८
किमेतद् भो । अ	४४	पतञ्जली पुन	१
कुम्भोऽरोऽहम	३२	परिष्कारानि वा	३५
कुला सुखे	४३	प्रथमसुखविना	७
कोऽयं विनिश्च	३३	प्रभेदराजसु	५६
कोऽयं नक्ष	७	प्रविश्य रश्मि कल	६१
कोमोदको ना	१३	प्रवृत्तो यदि मे	६७

पुस्तक	पुस्तक
प्राप्तोऽस्मि लिख	६२
भक्तिः परा मम	९
भूतं ममस्तुल	२६
भ्रमणि ममसि	४
मधुकल्प श्रुतेः	२९
मनोजयो मावत	३३
मम पादेन ना	५३
भर्तृषु यस्मि वि	६०
यत्र यत्र ययं	४६
यद्यस्मि यवतः	१४
यन्मोदिनी श्व	२१
यस्याव रुक्षि	११
रत्नैर्वैभुषि	४०
रुद्रो वाचं भ	४५
रोषेन भूमायति	५२
कङ्कोपमं मम	२४
लिम्पतीव त	७
सोऽकानामभ	३
लोकालोका	५१
विध्वस्तमीगम	५२
विन्ध्यमन्दर	६
विषद्विनाशि	४९
विकृतकभिर	४६
विस्तीर्णलोहि	६३
सङ्कक्षीरपुः	१
सङ्कोऽहमस्मि	१७
सङ्कोऽस्मि वि	१६
शलोऽस्मि भूत	३१
राजामकोटि	४३
स्मयानमम्या	२३
श्रीमान् मरा	६१
श्रीमानिमां कन	६६
श्रुता मये विपु	५७
यस्यां सुदाना	२८
सास्वान् सत्व	४४
सितेतराभुज	४९
सुम्भं विदुम्भं	६१
सौवर्णकान्त	२३
स्मरतापि भयं	२८
हुङ्गारशब्देन	४३
इषयेनेह तया	६
ज्योत्स्नमुद्रि	५९
क्रीणेषु देवाङ्गर	२

CC
N 12/176

Central Archaeological Library,

NEW DELHI

26659

Call No. Sa 8 N / Bha / Chan

Author—Ganapati Sastri, T

Title—The Balacharita
of Bhusa. No 21

Borrower No.

Date of Issue

Date of Return